

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Πολιτιστική Πολιτική
και Ανάπτυξη*

Πτυχιακή Εργασία

Τα Μουσεία και η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα. Μελέτες
περίπτωσης

Όλγα Καραγιαννάκη

Επιβλέπων Καθηγητής
Γεώργιος Παπαϊωάννου

Νοέμβριος 2019

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Πολιτιστική Πολιτική
και Ανάπτυξη***

Πτυχιακή Εργασία

**Τα Μουσεία και η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα. Μελέτες
περίπτωσης**

Όλγα Καραγιαννάκη

**Επιβλέπων Καθηγητής
Γεώργιος Παπαϊωάννου**

Η παρούσα πτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών
Στο Τμήμα Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη
από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών
του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Νοέμβριος 2019

ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ

Περίληψη

Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας ήταν να αναδείξει την σχέση της ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητας της χώρας με τα μουσεία και τους πολιτιστικούς οργανισμούς γενικότερα. Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε ήταν μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης και χορήγησης ερωτηματολογίου. Πιο αναλυτικά επιχειρήσαμε να παρουσιάσουμε τον ρόλο του μουσείου ως καταλύτη στην άρση του κοινωνικού αποκλεισμού για κάποιες συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες μέρος των οποίων θεωρούνται και τα ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ άτομα.

Προκειμένου να καταστεί αυτό δυνατό, παρουσιάσαμε για αρχή κάποιους πολιτιστικούς οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στο εξωτερικό και μέσω των δράσέων τους προβάλουν και στηρίζουν την ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα της χώρας. Παρ'όλο που στο εξωτερικό υπάρχει μια πιο διαδεδομένη και αυτονόητη πολιτική για την υποστήριξη της προαναφερθείσας κοινότητας, στην χώρα μας ακόμη η στήριξη που παρέχεται είναι απο μεμονωμένους οργανισμούς και όχι ολιστικά σε μια ενιαία ακολουθούμενη πολιτική. Μέσω των επιλεγόμενων παραδειγμάτων επιχειρούμε να παρουσιάσουμε τις δράσεις και τα προγράμματα που ακολουθούν συγκεκριμένοι οργανισμοί που δραστηριοποιούνται στον ελληνικό χώρο για να δείξουν την δέσμευση τους ως προς την ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα. Χρησιμοποιήσαμε επίσης ερωτηματολόγιο για να παρουσιάσουμε τις προσδοκίες των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων απο τούς πολιτιστικούς οργανισμούς, καθώς επίσης και πως τους αντιμετωπίζουν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο.

Λέξεις κλειδιά: μουσεία, πολιτιστικοί οργανισμοί, LGBTQI+

Summary

The purpose of this thesis is to highlight the relationship between the LGBTQI+ community of Greece and museums and cultural organizations in general. The methodology that was used was bibliographical review and providing a questionnaire. More specifically, we tried to present the role of the museum as a catalyst in lifting the societal exclusion of certain social groups that LGBTQI+ persons are considered part of. To make this possible, initially we presented some cultural organizations operating abroad and through their work showcase and support the LGBTQI+ communities of their countries. In spite of the fact that abroad we have more widespread and self-evident policies in support of the aforementioned communities in their countries, in our country the support provided is from single organizations and not holistically through a universally followed policy. Through select examples we try to present the work and programs followed by specific organizations that operate in the Greek space to show their commitment to the LGBTQI+ community. We also used a questionnaire to showcase the expectations of LGBTQI+ persons from cultural organizations and also how they view them in a wider context.

Keywords: Museums, cultural institutions, LGBTQI+

Ευχαριστίες

Καταρχήν θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή της πτυχιακής μου εργασίας κ. Παπαϊωάννου Γεώργιο για τη στήριξη και τις οδηγίες κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης εργασίας. Η επικοινωνία μας ήταν άρτια, ήταν πρόθυμος πάντα να μου λύνει όποιες τυχόν απορίες δημιουργήθηκαν κατά την διάρκεια της συγγραφής και εξαιρετικά βοηθητικός με τα σχόλια και τις παρατηρήσεις του. Ευχαριστώ επίσης τις επιβλέπουσες καθηγήτριες Αντωνίου Θεοφανία και Μαρκέλλου Μαρίνα, καθώς και το Ανοιχτό Πανεπιστήμιο Κύπρου το οποίο μέσω του προγράμματος του Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη μου έδωσε την ευκαιρία να έρθω σε επαφή με τον μέχρι τότε άγνωστο για εμένα τομέα του πολιτισμού.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω και τα 83 άτομα που διέθεσαν πέντε λεπτά από τον χρόνο τους για να απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο και ιδιαιτέρως τα άτομα της ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητας τα οποία με τα σχόλια και τις παρατηρήσεις τους βοήθησαν στην τελική διαμόρφωση του ερωτηματολογίου αυτού. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω συγγενείς, φίλους και συνάδελφους οι οποίοι με το δικό τους τρόπο με στήριξαν ώστε να ολοκληρώσω επιτυχώς τις μεταπτυχιακές σπουδές μου.

Περιεχόμενα

1	Κεφάλαιο 1	1
1.1	Εισαγωγή.....	1
1.2	Σκοπός της έρευνας	2
1.3	Αναγκαιότητα και σπουδαιότητα της έρευνας	2-3
1.4	Δομή της εργασίας.....	3
1.5	Περιορισμοί της έρευνας	4
2	Μουσείο και κοινωνία.....	5
2.1	Ο κοινωνικός ρόλος των μουσείων.....	5-9
2.2	Το κοινό των μουσείων.....	9-11
2.3	Μουσείο, πολιτισμός και κοινωνικός αποκλεισμός.....	11-13
3	Η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα στην Ελλάδα.....	14
3.1	Ορισμοί.....	14-15
3.2	Η ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα της Ελλάδας – Ιστορική Αναδρομή	16-17
4	Η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα και τα Μουσεία.....	18
4.1	Τα μουσεία και η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα.....	18-23
5	Ευρωπαϊκά Παραδείγματα.....	24
5.1	Το μουσείο Schwules* στο Βερολίνο.....	24
5.1.2	Παρατηρήσεις	25
5.2	Η έκθεση Queer is Here στο Museum of London	25-26
5.2.1	Παρατηρήσεις.....	26-27
5.3	Η έκθεση Queer British Art στη Tate Gallery.....	27
5.3.1	Παρατηρήσεις.....	27-28
6	Παραδείγματα από τον ελληνικό χώρο.....	29
6.1	Η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση.....	29-30
6.1.2	Οι δράσεις.....	30-32
6.1.3	Παρατηρήσεις.....	32-33
6.2	ΑΜΟQA-Αθηναϊκό Μουσείο Κουήρ Τεχνών.....	33-34

6.2.1	Παρατηρήσεις.....	35
6.3	Atopos CVC και Fluffy Library.....	36-37
6.3.1	Παρατηρήσεις.....	37
6.4	MOMus(Μητροπολιτικός οργανισμός Μουσείων Θεσσαλονίκης).....	37-38
6.4.2	Παρατηρήσεις.....	38-39
7	Ερωτηματολόγιο	40
7.1	Παρουσίαση αποτελεσμάτων ερωτηματολογίου.....	40-42
7.2	LGBTQI+ αποτελέσματα και ποια η σχέση με τους οργανισμούς.....	42-43
7.2.1	Παρατηρήσεις.....	44
7.3	Συζήτηση.....	45-49
8	Συμπεράσματα.....	50
9	Επίλογος.....	51
Παραρτήματα		52
A	Ερωτηματολόγιο.....	52-53
Βιβλιογραφία.....		54-58

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

1.1 Εισαγωγή

Απο τη δεκαετία του 1970 και έπειτα, η πολιτική ημερήσια διάταξη ωθούσε τα μουσεία να αντιμετωπίζουν και κοινωνικά ζητήματα. Στόχος των μουσείων διεθνώς είναι η κοινωνική ενσωμάτωση και πώς τα μουσεία ανταποκρίνονται σε αυτό το αίτημα με τη δημιουργία εκθέσεων και προγραμμάτων που αντιπροσωπεύουν και συμπεριλαμβάνουν ολόκληρη την κοινωνία. (Black 2014 : 78).

Όπως αναφέρει ο Sandell, «τα μουσεία μπορούν να συμβάλλουν στην κοινωνική ενσωμάτωση σε προσωπικό, κοινοτικό και κοινωνικό επίπεδο. Σε προσωπικό επίπεδο, η ενασχόληση με τα μουσεία μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα, όπως αύξηση της αυτοπεποίθησης, του αυτοσεβασμού και της δημιουργικότητας. Σε κοινοτικό επίπεδο, τα μουσεία μπορούν να παίξουν ρόλο καταλύτη για την κοινωνική ανάπλαση, την ενδυνάμωση των τοπικών κοινωνιών ώστε να αναπτύξουν την αυτοπεποίθηση και τις ικανότητες τους. Τέλος τα μουσεία έχουν τη δυναμική να προωθήσουν την ανοχή και τον αμοιβαίο σεβασμό στους κόλπους της κοινότητας, να αμφισβητήσουν τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις».(Black 2014 : 77).

Τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί η αύξηση του ενδιαφέροντος για τις LGBTQI+ ιστορίες και την παρουσίαση τους σε ένα ευρύ φάσμα πολιτιστικών ιδρυμάτων. Όπως αναφέρει η Susan Ferentinos, η ιστορία του ομόφυλου έρωτα και πόθου, ερμηνεύεται με μια μεγάλη ποικιλία τρόπων από ποικίλους τόπους. Οργανισμοί με συγκεκριμένη LGBT αποστολή, μουσεία με μια ευρεία ιστορική εστίαση , μονάδες εθνικών πάρκων συνεργάζονται με κοινοτικά κέντρα, βιβλιοθήκες, μουσεία τέχνης, πανεπιστήμια και ομάδες performance για να εξερευνήσουν αυτή την πτυχή του παρελθόντος. Οι ζωές των ανθρώπων των οποίων οι ταυτότητες έχουν προκαλέσει τις σεξουαλικές νόρμες , καθώς και αυτές που αφορούν στο φύλο, έχουν κατά τα τελευταία χρόνια γίνει πιο ορατές στα δημόσια προγράμματα των μουσείων . (Sandell 2017 : 57)

1.2 Σκοπός της έρευνας

Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας με τίτλο «Η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα στα ελληνικά μουσεία : μελέτες περίπτωσης», όπως αναφέρει και ο τίτλος της είναι να καταδείξει αν στην Ελλάδα υπάρχουν πολιτιστικοί φορείς που ασχολούνται με την ενσωμάτωση και την προβολή της ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητας της χώρας. Για να καταστεί αυτό εφικτό θα χρησιμοποιηθούν συγκεκριμένα παραδείγματα από πολιτιστικούς οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στην χώρα και πιο συγκεκριμένα, η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση, το installation Fluffy Library στις εγκαταστάσεις του Atoros CVC, καθώς επίσης και άλλα παραδείγματα που αφορούν σε μικρότερους ανεξάρτητους μη κυβερνητικούς οργανισμούς. Θα χρησιμοποιήσουμε επίσης παραδείγματα από εκθέσεις του εξωτερικού σε μια προσπάθεια να τα αντιπαραβάλουμε με τα εγχωρία παραδείγματα αποσκοπώντας να αναδείξουμε εάν η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα εντέλει ενσωματώνεται και προβάλλεται επαρκώς. Ειδικότερα με το συνδυασμό βιβλιογραφικής έρευνας και τη χορήγηση συγκεκριμένου ερωτηματολογίου, θα παρουσιαστεί ενδεικτικά η κατάσταση που υφίσταται αυτή την στιγμή στην Ελλάδα.

1.3 Αναγκαιότητα και σπουδαιότητα της έρευνας

Τα πολιτιστικά ιδρύματα καλούνται πολλές φορές μέσω των δράσεων τους να καλύψουν τα κενά που δημιουργεί ή δεν ενδιαφέρεται να καλύψει η ίδια η πολιτεία. Μέσω του εκπαιδευτικού τους έργου καλούνται να εκπαιδεύσουν, να προβληματίσουν αλλά και να θέσουν ερωτήματα προς συζήτηση στο εκάστοτε κοινό στο οποίο απευθύνονται. Τα πολιτιστικά ιδρύματα δεν πρέπει να δρουν επιλεκτικά, πρέπει να είναι ανοικτά στο κοινό, να καταργούν τις διακρίσεις και να αντιμετωπίζουν ολιστικά τα προβλήματα εντός της κοινότητας στην οποία δραστηριοποιούνται.

Η ανάγκη όπως προκύπτει για την παρούσα έρευνα θεωρείται σημαντική καθώς αποτελεί μια απόπειρα να καταδείξει την σχέση των πολιτιστικών οργανισμών της Ελλάδας με την ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τις στρατηγικές που ακολουθούν οι πολιτιστικοί οργανισμοί στο εξωτερικό με σκοπό να εντάξουν είτε ως μέρος του κοινού τους είτε στο υπάρχον ανθρώπινο δυναμικό τους μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, σεβόμενοι τις «ιδιαιτερότητες» της κοινότητας αυτής. Επιπρόσθετα, θα παρουσιαστεί αν

εφαρμόζονται αντίστοιχες στρατηγικές και δράσεις και σε ελληνικούς πολιτιστικούς οργανισμούς, ενώ μέσω του ερωτηματολογίου θα γίνει μια προσπάθεια να αναδειχθεί πως βλέπουν κάποια από τα ερωτώμενα μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητας τους πολιτιστικούς οργανισμούς και τι προσδοκούν από αυτούς ώστε να αποτελέσουν σταθερό μέρος του κοινού τους.

1.4 Δομή της εργασίας

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από έννεα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρατίθεται μια εισαγωγή ως προς το θέμα καθώς παρουσιάζεται επίσης και η αναγκαιότητα και η σπουδαιότητα για την συγκεκριμένη έρευνα. Στο δεύτερο κεφάλαιο το μουσείο από χώρος έκθεσης και καταγραφής της ανθρώπινης ιστορίας, παρουσιάζεται ως κοινωνικός φορέας μέσω των τριών υποκεφαλαίων που το διαρθρώνουν κάνοντας αναφορά στον κοινωνικό ρόλο αυτού, στην επικοινωνία που αναπτύσσεται μεταξύ φορέα και κοινού, καθώς και στον ρόλο του ως καταλύτης και διαμορφωτής του κοινωνικού αποκλεισμού. Ακολουθεί το τρίτο κεφάλαιο στο οποίο παρουσιάζονται αναλυτικά οι ορισμοί του αρκτικόλεξου LGBTQI+. Στο ίδιο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι στρατηγικές που θα μπορούσαν να ακολουθήσουν τα μουσεία με σκοπό να προσελκύσουν και να εντάξουν ως μέρος του κοινού τους άτομα που ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα. Στο τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται παραδείγματα απο πολιτιστικά ιδρύματα του εξωτερικού και της Ελλάδας αντίστοιχως. Τα παραδείγματα αυτά έχουν να κάνουν είτε με την συνολική δράση του οργανισμού είτε με μεμονωμένες εκθέσεις LGBTQI+ θεματικής. Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται μια σύντομη ιστορία του ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κινήματος όπως διαμορφώθηκε στην Ελλάδα, ενώ στο έβδομο κεφάλαιο ακολουθούν τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την χόρηγηση συγκεκριμένου ερωτηματολογίου ως προς το πως αντιλαμβάνονται την σχέση τους με τα πολιτιστικά ιδρύματα κάποια μέλη από την ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα της χώρας. Ακολουθούν στα κεφάλαια οχτώ και εννέα τα συμπεράσματα και ο επίλογος. Τέλος στο Παράρτημα Α παρατίθεται το ερωτηματολόγιο που χορηγήσαμε

1.5 Περιορισμοί της έρευνας

Κατά τη συγγραφή της παρούσας πτυχιακής διατριβής παρουσιάστηκαν περιορισμοί καταρχήν ως προς τους επιλεγόμενους πολιτιστικούς οργανισμούς. Η δυσκολία αυτή έγκειται ως προς την δυσκολία εξεύρεσης οργανισμών όσο αφορά τον Ελληνικό χώρο, καθώς επίσης και στον περιορισμό ή την ανυπαρξία των δράσεων τους . Παρουσιάστηκε ακόμη μια δυσκολία κατά την χορήγηση του ερωτηματολογίου καθώς ένα μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων ήταν ετερόφυλα άτομα, παρόλα αυτά όμως η άποψη τους ήταν ιδιαίτερα σημαντική στην διαμόρφωση των τελικών αποτελεσμάτων όπως διαφαίνεται μετέπειτα στην ανάλυση του ερωτηματολογίου.

Κεφάλαιο 2

Μουσείο και κοινωνία

2.1 Ο κοινωνικός ρόλος των μουσείων

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα αναπτύχθηκε αυθορμητώς ένας αριθμός μουσείων που εστίαζαν στην κοινότητα. Στην Γαλλία για παράδειγμα με την πρωτοβουλία του Edmond Groult και των καντονιών μουσείων ή στη Γερμανία μέσω του heimatmuseum και των εξοχικών σπιτιών. Η ιδέα αναπτύχθηκε επίσης και στις Η.Π.Α από τον John Cotton Dana ο οποίος υποστήριζε « *ένα μουσείο από το οποίο θα ωφεληθεί η πόλη που θα το διατηρήσει*». Κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου ιδιαίτερα στις Η.Π.Α η ιδέα του κοινοτικού μουσείου συνδέεται στενά με το μικρό τοπικό μουσείο. Την ίδια περίοδο στην Ευρώπη ο Βέλγος Jean Carpart κάνει αναφορά για την κοινωνική θέση των μουσείων. Ωστόσο το ενδιαφέρον κατά την διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και των ετών που ακολουθούν σταδιακά μειώνεται. Μόνο προς το τέλος της δεκαετίας του 60' υπήρξε μια σημαντική διαφοροποίηση διατυπωμένη από τον Καναδό Duncan Cameron και από την αναγνωρισιμότητα της Λατινικής νέας μουσειολογίας στον αγγλόφωνο κόσμο. Ο Cameron μέσα από μια σειρά άρθρων καλούσε τον αναγνώστη να σκεφτεί τα μουσεία όχι ως μια συλλογή αντικειμένων, αλλά ως ένα τόπο που μεταδίδει γνώση , φέρνοντας κατά αυτό τον τρόπο την μετατόπιση της εστίασης προς το κοινό των μουσείων, ιδιαιτέρως μέσω της έρευνας των επισκεπτών που αναπτυσσόταν τότε. Επίσης καλούσε τα μουσεία να είναι ανοιχτά προς την κοινωνία και να είναι τόποι συζητήσεων μεταξύ των πολιτών. (Brown 2018 : 4:5).

Ο ευρύτερα αναγνωρισμένος επαγγελματικός ορισμός του μουσείου παραμένει αυτός που δόθηκε το 2007 στον Κανονισμό του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) . «*Το Μουσείο είναι ένας μη κερδοσκοπικός μόνιμος θεσμός /οργανισμός (institution) στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξης της, ανοιχτός στο κοινό , ο οποίος αποκτά συντηρεί , ερευνά , προβάλλει και εκθέτει την υλική και άυλη κληρονομία της ανθρωπότητας και του περιβάλλοντος της , με στόχο την εκπαίδευση , μελέτη και ψυχαγωγία.* (Desvallees 2009 : 89)

«Ο ορισμός του ICOM αναφέρεται στο μακρόχρονο και σταθερό χαρακτήρα των μουσείων που έχουν ως σκοπό τη διαφύλαξη των συλλογών για το μέλλον και τις επόμενες γενιές, σε αντίθεση με άλλους προσωρινούς πολιτιστικούς οργανισμούς που συστήνονται προσωρινά και στη συνέχεια διαλύονται μετά την ολοκλήρωση μιας έκθεσης . Τονίζει τον κοινωνικό ρόλο και δημόσιο χαρακτήρα των μουσείων, που δεν είναι ιδιωτικές συλλογές υπό τον έλεγχο και για την τέρψη ενός ατόμου, ούτε κερδοσκοπικές επιχειρήσεις με στόχο τη διανομή οικονομικού κέρδους σε μετόχους. Ακόμη και όταν διαθέτουν πωλητήρια τα οποία έχουν κέρδη, τα μουσεία δεν λειτουργούν με κύριο σκοπό το κέρδος». (Οικονόμου 2003 : 16)

Η νέα μουσειολογία (la nouvelle muséologie στα Γαλλικά, από όπου προέρχεται ο όρος) επηρέασε σημαντικά τη μουσειολογία κατά τη δεκαετία του 1980, ενώ εξαπλώθηκε διεθνώς από το 1984 και έπειτα. Η νέα μουσειολογία τόνιζε τον κοινωνικό ρόλο των μουσείων και τον διεπιστημονικό χαρακτήρα τους, καθώς και τους νέους τρόπους έκφρασης και επικοινωνίας τους. Πραγματευόταν κυρίως τα νέα είδη μουσείων, που έρχονταν σε αντίθεση με το κλασικό μοντέλο, όπου οι συλλογές βρίσκονταν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Αυτά τα νέα μουσεία είναι τα οικομουσεία (ecomuseums), τα κοινωνικά μουσεία (social museums), τα κέντρα επιστημών και τεχνών και γενικότερα, οι περισσότερες από τις νέες προτάσεις που στοχεύουν στην αξιοποίηση της τοπικής κληρονομιάς για την προαγωγή της τοπικής ανάπτυξης. (Desvallees 2009 : 100 : 101)

«Η νέα μουσειολογία η οποία προσεγγίζει την ιστορία και το σκοπό των μουσείων μέσω μιας ανακλαστικής, κριτικής πρακτικής , έχει διαμορφώσει ένα ερευνητικό πρόγραμμα ανοιχτό στις κοινωνικές επιστήμες. Έχει επίσης προσδώσει επιστημολογική διάσταση στη μουσειολογική βιβλιογραφία η οποία διαθέτει πλέον κοινωνιολογική κατάρτιση σχετικά με τη φύση της γνώσης. Οι εργασίες σύγχρονων θεωρητικών των κοινωνικών επιστημών, σηματοδοτούν τη στροφή από το απομονωμένο μουσειακό αντικείμενο στο οποίο παλαιότερα δινόταν έμφαση, προς τα πολιτισμικά και κοινωνικά πλαίσια στα οποία γεννώνται τα νοήματα των αντικειμένων». (Fyfe 2016 : 85)

Στην συζήτηση για τις διαφορετικές φιλοσοφίες του μουσείου, ο Zeller περιλαμβάνει και μια τρίτη κατηγορία, το μουσείο ως κοινωνικό ίδρυμα. Το κοινωνικό μουσείο βρήκε έναν ισχυρό υποστηρικτή στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στο πρόσωπο του John Cotton

Dana (1856-1929). Ο Dana ενδιαφέρθηκε για την προοδευτική εκπαίδευση και για την επέκταση των λειτουργιών του μουσείου προτείνοντας την δημιουργία στενής συνεργασίας με την κοινότητα. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούσε ο Dana για την επίτευξη των κοινωνικών του στόχων, είχαν σαφώς εκπαιδευτικό χαρακτήρα καθώς πίστευε ότι ο κοινωνικός ρόλος του μουσείου ήταν να εκπαιδεύσει την κοινότητα. (Hein 2012 : 476) .

Μερικά παραδείγματα των τρόπων με τους οποίους τα μουσεία υποστήριξαν αυτή την ευρύτερη αντίληψη της εκπαιδευτικής αποστολής τους είναι τα εξής :**1) Περιεχόμενο και σκοπός της έκθεσης** : Η αντίληψη ότι οι εκθέσεις δεν προορίζονται μόνο για ενημέρωση και εκπαίδευση, αλλά επηρεάζουν και την συμπεριφορά του κοινού. Μια προφανώς προοδευτική εκπαιδευτική προοπτική θα έδειχνε ότι σε κάθε περίπτωση το μουσείο θα ήταν σε θέση να φιλοξενήσει «αμφιλεγόμενες» εκθέσεις που προορίζονται για να στηρίξουν την πρόοδο προς μια δημοκρατικότερη κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς.**2) Αλλαγή των πρακτικών των μουσείων**. Ένας άλλος τύπος κοινωνικής δράσης εξηγείται από την συνειδητοποίηση της ανάγκης για επανεξέταση των πρακτικών όπως καταδεικνύεται από την πρόσφατη πρωτοβουλία της Αμερικανικής Ένωσης Μουσείων (2002) , προτρέποντας τα μουσεία να επανεξετάσουν τις σχέσεις με τις κοινότητες και να γίνουν πιο συμπεριληπτικές και συνεργατικές , μοιράζοντας την «εξουσία» με μέλη της κοινότητας εκτός του χώρου του μουσείου. **3) Κοινωνική δράση μέσω της διαδικασίας και του περιεχομένου**. Οι προοδευτικοί εκπαιδευτικοί αναγνώρισαν εδώ και καιρό, όχι μόνο το περιεχόμενο της εκπαίδευσης αλλά και τη διαδικασία της – το πως οργανώνεται το σχολείο – αντικατοπτρίζει και επηρεάζει τις πολιτιστικές αξίες. Στην πραγματικότητα και οι δύο είναι σπάνια εντελώς ανεξάρτητες η μια από την άλλη. Ομοίως, οι πρακτικές των μουσείων καθώς και το περιεχόμενο των εκθέσεων και των προγραμμάτων , έχουν συχνά συνδυασμένο αντίκτυπο.

Αρχικά τα μουσεία θεωρούνταν ως μέρη αποθήκευσης και έκθεσης «όμορφων» και σπάνιων αντικειμένων, τα οποία συλλέγονταν από εύπορους ανθρώπους ή από ισχυρά ιδρύματα. Αυτές οι συλλογές ήταν ανοιχτές στους επισκέπτες για να θαυμάσουν, να διασκεδάσουν καθώς και για προσωπική απόλαυση. Μαζί με τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας, η κοινότητα, το έθνος, η πόλη, ο τόπος – άρχισαν να ενδιαφέρονται για τη δημιουργία συλλογών που θα αντικατόπτριζαν την δική τους τέχνη, πολιτισμό και φύση. Με το πέρασμα των ετών τα μουσεία σταδιακά αναπτύχθηκαν από αισθητικές

συλλογές σε κάτι μεγαλύτερο, διαφορετικό και σύνθετο. Οι συλλογές πλέον πλαισιώνονται από ευρύτερα συγκείμενα και ο τοπικός πληθυσμός κλήθηκε να συνεισφέρει με πληροφορίες σχετικά με το υπόβαθρο, τη χρήση και τη σημασία. Έτσι τα μουσεία άρχισαν σταδιακά να περιλαμβάνουν προσωπικές αφηγήσεις σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης, τα καθημερινά έθιμα και τις πολιτιστικές πρακτικές της περιοχής στην οποία δραστηριοποιούνται . Τα τελευταία δεκαπέντε με είκοσι χρόνια έχει παρατηρηθεί μια μεταστροφή των μουσείων σε παγκόσμιο επίπεδο. Όλο και περισσότερα πολιτιστικά ιδρύματα ασχολούνται με τα τρέχοντα κοινωνικά θέματα τα οποία προκαλούν συζητήσεις, ενώ οι κατευθυντήριες γραμμές της πολιτικής, ενθαρρύνουν τα μουσεία να γίνουν δυναμικοί παράγοντες της κοινωνίας. Μέσω της διατύπωσης κρίσιμων ερωτημάτων σχετικά με εδραιωμένες αλήθειες και την αντιμετώπιση της τρέχουσας κοινωνικής πρόκλησης, τα μουσεία αποκτούν την ικανότητα να συμβάλουν στην θετική κοινωνική ανάπτυξη και να βοηθήσουν στην δημιουργία μια πολυφωνικής κοινωνίας.(Pabst 2016: 8).

Τα μουσεία ήταν πάντοτε ιδρύματα κοινωνικής υπηρεσίας. Για αμέτρητα χρόνια και σε όλο τον κόσμο, τα μουσεία έχουν διευκολύνει τόσο σκόπιμα όσο και απροσδόκητα την έκφραση και τον μετασχηματισμό των ατόμων και το νόημα της ταυτότητας, και συνέβαλαν στην ανάπτυξη και συντήρηση της φιλίας, της οικογένειας και άλλων σημαντικών κοινωνικών δεσμών. Έχουν προωθήσει την αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων με κοινά χαρακτηριστικά και έχουν διευκολύνει την αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων με διαφορές. Τα μουσεία έχουν επίσης ως στόχο να επηρεάσουν τις γνώσεις, την στάση και την συμπεριφορά του κοινού, λαμβάνοντας μέρος σε εκστρατείες για την δημόσια υγεία και την κοινωνική πρόνοια, μειώνοντας έτσι το στίγμα και τις προκαταλήψεις, κινητοποιώντας τους πολίτες αλλά και τις κοινότητες για κοινωνική αλλαγή και δράση.(Silverman 2010 : 13)

Τα μουσεία αρχίζουν να αναγνωρίζουν τα πολύπλοκα κοινωνικά προβλήματα και τις ανισότητες που επηρεάζουν την ύπαρξη των ανθρώπων και μειώνουν την ικανότητα τους να βιώσουν τα οφέλη που προσφέρονται από αυτά. Ίσως πιο συχνά ανταποκρίνονται προωθώντας την κοινωνική αλλαγή, μέσω εκθεμάτων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων, ειδικών εκδηλώσεων και άλλων προσπαθειών που αυξάνουν την ευαισθητοποίηση του κοινού σε κοινωνικά ζητήματα και ενθαρρύνουν την αποτελεσματική δράση. Από το HIV/ AIDS ως την υπερθέρμανση του πλανήτη, η

εργασία στα μουσεία αυξάνεται ραγδαία σε παγκόσμιο επίπεδο. Ως αποτέλεσμα αποδεικνύουν ότι η επικοινωνία των μουσείων έχει τη δυνατότητα να αλλάξει τη στάση των ανθρώπων, αξιών, γνώσεων και συμπεριφορών. Ένα μουσείο λειτουργεί ως παράγοντας κοινωνικής αλλαγής όταν επιτυγχάνει κάτι για κάποιο κοινωνικό ζήτημα σε συλλογικό επίπεδο. (Silverman 2010 : 19)

Ως ιδρύματα που διαθέτουν κρίσιμους πόρους στην κοινωνία, μπορούν να ενθαρρύνουν, να προωθήσουν και να καλλιεργήσουν τα καλύτερα πολιτιστικά και δημοκρατικά ιδεώδη των εθνών. Χωρίς να είναι πολιτικά, δίνουν φωνή στους πολίτες για θέματα που αφορούν τον τρόπο διακυβέρνησης, δημιουργώντας διαύλους για ελεύθερες συζητήσεις και διάλογο, κατασκευάζοντας έτσι μια συρροή όπου τα γεγονότα του σήμερα μπορούν να εκτίθενται και να συζητούνται για το συλλογικό καλό όλων. (Arinze 1999 : 2)

2.2 Το κοινό των μουσείων

Οι συλλογές και οι εκθέσεις είναι οι φωνές των μουσείων. Οι πολιτικές πρόσκτησης μιλούν για τις αξίες και τους στόχους των μουσείων, ενώ οι εκθέσεις προσφέρουν αφηγήσεις που αντανακλούν τις απόψεις των δημιουργών τους καθώς και τις αντιλήψεις των αναγκών του κοινού. Με άλλα λόγια οι εκθέσεις είναι τα αποτελέσματα των διαμεσολαβήσεων, μεταξύ των επαγγελματιών του μουσείου, των συλλεκτών και του ακροατηρίου, παρότι επηρεάζονται επίσης από περιορισμούς που αφορούν το κόστος και την διαθεσιμότητα των αντικειμένων. (Levin 2010 : 89).

Ο ρόλος και ο χαρακτήρας των μουσείων έχει υποστεί πολλές μεταβολές κατά το πέρασμα των ετών. Ήδη από τα μέσα του 18^{ου} και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα τονίζεται ο κοινωνικός και εκπαιδευτικός χαρακτήρας του μουσείου με το άνοιγμα των συλλογών του στο κοινό. Στη σύγχρονη εποχή τα μουσεία έχουν αναπτύξει ποικίλες δραστηριότητες με στόχο την προσέγγιση των επισκεπτών τους. Η ανάπτυξη αυτή σηματοδοτεί την στροφή του ενδιαφέροντος από τις συλλογές, στην διερεύνηση των ιδιαιτεροτήτων και των αναγκών του κοινού. (Σάκαλη 2017 : 264)

Την τελευταία δεκαετία ένα σημαντικό τμήμα της μουσειακής εργασίας έχει εστιάσει στις διαφορετικές σημασίες που αποκτούν τα μουσεία και οι συλλογές τους. Η αντίληψη αυτή σηματοδοτεί τη μετάβαση από θεωρίες σχετιζόμενες με την παραγωγή και τη διάδοση πολιτιστικών αγαθών, σε θεωρίες που σχετίζονται με την κατανάλωση

τους , έτσι προκύπτει κατά συνεπεία μια νέα προσέγγιση ως προς το πως αντιλαμβανόμαστε και μελετάμε την εμπειρία των επισκεπτών. Η νέα αυτή προσέγγιση προσφέρει μια πιο περίπλοκη αντίληψη για την εμπειρία της επίσκεψης, ενώ αναγνωρίζει την περιπλοκότητα που έγκειται στην διαδικασία της επικοινωνίας. Σύμφωνα με αυτή την θέση, η επίσκεψη αντιμετωπίζεται ως ένα κοινωνικό φαινόμενο με πολιτικές και ιδεολογικές διαστάσεις στο οποίο το μουσείο καλείται να αναθεωρήσει το πως προσεγγίζει την ερμηνεία αλλά και τη σχέση που δημιουργείται μεταξύ κοινωνικών και ατομικών ερμηνειών. (Μουσούρη 2002 : 77).

Η νέα μουσειολογία όπως διατυπώθηκε από τον P. Vergo, επανεξέτασε τον κοινωνικό ρόλο των μουσείων και δημιούργησε το υπόβαθρο για να μετατοπιστεί το ενδιαφέρον από τα μουσειακά αντικείμενα στους επισκέπτες και να επαναπροσδιοριστεί η μέχρι τότε σχέση μαζί τους. *« Στο εξής η σχέση αυτή επικεντρώθηκε στους πολλαπλούς τρόπους μάθησης των κοινωνικών υποκειμένων, στις διαδικασίες προσωπικής νοηματοδότησης του μουσειακού μηνύματος και στη διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους τα μουσεία κατασκευάζουν και αφηγούνται, μέσω των εκθέσεων τους και του μουσειακού λόγου, ιστορίες για το παρελθόν. Η παραπάνω προσέγγιση χαρακτηρίζει το λεγόμενο επισκεπτοκεντρικό (visitor-centered) μουσείο, όρος ο οποίος δηλώνει το ενδιαφέρον του μουσείου να απευθυνθεί όχι μόνο σε όσους το επισκέπτονται, αλλά και στους μη επισκέπτες, τους εν δυνάμει καθώς και τους εικονικούς επισκέπτες μέσω των τεχνολογιών εικονικής πραγματικότητας».* (Σάκαλη 2017 : 264 : 265)

Όπως είναι αναμενόμενο οι πολιτιστικοί οργανισμοί δεν είναι εφικτό να έχουν την ίδια απήχηση σε όλες τις κατηγορίες του κοινού. Η φυσιογνωμία του οργανισμού σε συνδυασμό με την διατυπωμένη αποστολή του, προσελκύει συγκεκριμένη μερίδα ατόμων οι οποίοι κατανοούν και ταυτίζονται με αυτήν. Το συγκεκριμένο κοινό θα αποτελέσει τον σκληρό πυρήνα μιας ομάδας ανθρώπων που ταυτίζεται με τον οργανισμό. Σε αυτό το κοινό, ο οργανισμός μπορεί να βασιστεί για να εδραιώσει , να γνωστοποιήσει την σημαντικότητα της αποστολής του, ενώ μπορεί να υλοποιήσει τις δράσεις του, αντλώντας εθελοντές οι οποίοι θα υποστηρίξουν διάφορες εκδηλώσεις για την προώθηση της αποστολής του. Εκτός από το πιστό κοινό, θα υπάρξουν και άλλες ομάδες κοινού, οι οποίες περιστασιακά εκδηλώνουν ενδιαφέρον για κάποιες από τις δράσεις του ή ενδιαφέρονται αποσπασματικά για κάποιο μέρος της αποστολής του ή ικανοποιούν την περιέργεια τους με μια απλή επίσκεψη στον χώρο του οργανισμού. Η προσέλκυση περισσότερων ομάδων θα πρέπει να αποτελεί σταθερό μέρος της

στρατηγικής του οργανισμού, σημαντικό κλειδί για την εξασφάλιση της επιτυχίας του. (Μπαντιμαρούδης 2011 : 51 : 52) .

Οι σύγχρονοι εργαζόμενοι στο χώρο του μουσείου συχνά αναλαμβάνουν την υποχρέωση να φανταστούν τη συνείδηση όχι μόνο των επισκεπτών του μουσείου, αλλά και των εν δυνάμει επισκεπτών και των επισκεπτών που πιθανόν να μην προσέλθουν ποτέ. Οι αξιώσεις των καινούριων επισκεπτών , των μη επισκεπτών και των εφόρων διαμορφώνεται με βάση την αμοιβαία , διαλογική εξάρτηση τους από το μουσείο. Οι αξιώσεις των καινούριων επισκεπτών , των μη επισκεπτών και των ιθαγενών πληθυσμών αποτελούν ενδείξεις του γεγονότος ότι το μουσείο νοούμενο ως μορφή πολιτισμικής ταξινόμησης, είναι μια διαδικασία εξέλιξης, ένα γίνεσθαι και ότι τα νοήματα του συγκρούονται αδιάκοπα από τις μεταβαλλόμενες αλληλεξαρτήσεις μεταξύ ομάδων. (Fyfe 2012 :88).

Για να επιτευχθεί η βιωσιμότητα του , ο οργανισμός πρέπει να κατανοήσει την σχέση του κοινού και να εντοπίσει το εύρος των επιρροών στην απόφαση συμμετοχής. Ο Rogers δίνει έναν πιο συγκεκριμένο ορισμό ο οποίος δείχνει τους στόχους που η ανάπτυξη κοινού μπορεί να περιλαμβάνει, δηλαδή : να διατηρεί και να επεκτείνει το υπάρχον ή τακτικό κοινό, να δημιουργεί νέους συμμετέχοντες και να βελτιώνει την απόλαυση , την κατανόηση, τις δεξιότητες και την αυτοπεποίθηση τους μέσω των τεχνών. (Hill 2003 : 38)

«Η διεύρυνση του κοινού περιλαμβάνει το ξεπέραςμα των εμποδίων τα οποία δυσκολεύουν την πρόσβαση στα μουσεία και τη σύνδεση με διαφορετικές ομάδες για την ικανοποίηση των αναγκών τους . Το μουσείο αναζητά τρόπους για την καλύτερη πρόσβαση σε αυτό και για να κάνει τις συλλογές και τις υπηρεσίες του πιο θελκτικές». (Black 2009 : 73)

2.3 Μουσείο, πολιτισμός και κοινωνικός αποκλεισμός

Κοινωνικός αποκλεισμός : μια πολυδιάστατη και αλληλένδετη διαδικασία μέσω της οποίας οι ομάδες στην κοινωνία αποκλείονται από δικαιώματα και περιθωριοποιούνται με το να απομακρύνονται πλήρως ή εν μέρει από οποιαδήποτε κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά συστήματα.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι κάτι που μπορεί να συμβεί στον καθένα. Μερικοί άνθρωποι όμως διατρέχουν περισσότερο κίνδυνο από άλλους. Έρευνες έχουν αποδείξει ότι άτομα με συγκεκριμένο περιβάλλον και εμπειρίες είναι πιο πιθανό να αποκλειστούν κοινωνικά. Οι κύριοι παράγοντες περιλαμβάνουν : χαμηλό εισόδημα, προστριβές στο οικογενειακό περιβάλλον, να έχει μεγαλώσει κανείς σε ιδρύματα, να έχει εκτίσει ποινή φυλάκισης , να προέρχεται από εθνική μειονότητα, να ζει σε υποβαθμισμένη γειτονιά σε αστικές ή αγροτικές περιοχές, να έχει προβλήματα ψυχικής υγείας , να είναι προχωρημένης ηλικίας ή ανάπηρος. (Cabinet Office 2001 : 11)

Ο παραπάνω ορισμός μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να καταδείξει πως τα μουσεία, τα οποία υπάγονται στο «πολιτιστικό σύστημα», μπορούν να εμπλακούν και να συμβάλουν στην διαδικασία του αποκλεισμού. Συγκεκριμένα παραδείγματα περιλαμβάνουν :

- Προωθώντας και επιβεβαιώνοντας δεσπόζουσες αξίες και πεποιθήσεις (μέσω συλλογών, εκθέσεων, μάρκετινγκ, κλπ.) με ελάχιστη ή καθόλου αναφορά στις μειοψηφικές/ εναλλακτικές απόψεις και τρόπους ζωής.
- Δημιουργώντας προγραμματισμό χωρίς να συμβουλευτεί ένα ευρύ φάσμα των κοινοτήτων για τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα τους και λειτουργεί υποθέτοντας σχετικά με το τι θέλει το κοινό.
- Παρακρατώντας την ερμηνευτική αρχή, αντί να αναζητήσει τρόπους συμμετοχής των κοινοτήτων στην ερμηνευτική διαδικασία.
- Παρέχοντας πολιτιστικό χώρο που ενθαρρύνει την «ασφάλεια» των κυρίαρχων ομάδων, καθιστώντας το περιβάλλον του μουσείου απρόσιτο σε ομάδες άλλων εμπειριών και ικανοτήτων.
- Αποτυγχάνοντας να αξιολογήσει υπηρεσίες και προγράμματα , παρακολουθώντας τους επισκέπτες , συλλέγοντας πληροφορίες και ακούγοντας τις εμπειρίες των κοινοτήτων.

Τα πολιτιστικά ιδρύματα δημιουργήθηκαν ως προϊόν μιας μαθησιακής ελίτ, και ως εκ τούτου δεν αντιμετώπισαν πρόβλημα με τον εκδημοκρατισμό του πολιτισμού μέχρι

πρόσφατα. Το πρόβλημα της εκπροσώπησης συνδέεται και πάλι στενά με την ιστορία τους: είναι το προϊόν της «ευρωκεντρικής» αντίληψης του κόσμου και αντιπροσωπεύουν τις κυρίαρχες αξίες της ευρωπαϊκής κοινωνίας του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Στις περισσότερες περιπτώσεις δεν αντανakλούν τις τρέχουσες αξίες του πολυπολιτισμικού μας κόσμου, και πολλοί άνθρωποι τα αντιλαμβάνονται ως «κλειστούς» οργανισμούς, συμβάλλοντας κατά αυτό τον τρόπο στον κοινωνικό αποκλεισμό. Για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού απαιτείται μια ολιστική προσέγγιση . Θα πρέπει όλα τα θεσμικά όργανα που συμμετέχουν σε διαφορετικά επίπεδα να συνεργάζονται συλλογικά με εγκάρσιο τρόπο. Κοινός τους στόχος θα πρέπει να είναι η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, δρώντας το καθένα ξεχωριστά σύμφωνα με την δική του οπτική και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του μέσα σε ένα συμφωνημένο πλαίσιο δράσης. Πρέπει να αναφέρεται σε μια σαφή εθνική πολιτική στην οποία να δηλώνονται τα αντικείμενα, οι στόχοι και οι στρατηγικές. (DaMilano 2007 : 1 : 2)

Σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες τα μουσεία μπορούν να συμβάλουν στην κοινωνική ένταξη σε ατομικό, κοινοτικό και κοινωνικό επίπεδο. Σε προσωπικό επίπεδο η ενασχόληση με τα μουσεία μπορεί να αποδώσει θετικά αποτελέσματα, όπως η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης , η εμπιστοσύνη και η δημιουργικότητα. Σε κοινοτικό επίπεδο τα μουσεία μπορούν να λειτουργήσουν ως καταλύτης για την κοινωνική αναγέννηση, ενθαρρύνοντας τις κοινότητες ώστε να αυξήσουν την αυτοδιάθεση τους , να αναπτύξουν εμπιστοσύνη και δεξιότητες για να αποκτήσουν μεγαλύτερο έλεγχο στην ζωή τους και στην ανάπτυξη των γειτονιών στις οποίες δραστηριοποιούνται. Τέλος τα μουσεία εκπροσωπώντας τις κοινότητες δια μέσου των συλλογών , έχουν τη δυνατότητα να προωθήσουν την ανοχή , τον διακοινοτικό σεβασμό και να αμφισβητήσουν τα στερεότυπα. Ως εκπρόσωποι του ατόμου, της κοινότητας και της κοινωνικής αλλαγής , τα μουσεία έχουν αποδείξει τη δυνατότητα τους στο να συμβάλλουν στην καταπολέμηση ζητημάτων όπως η έλλειψη ιατρικής περίθαλψης, το υψηλό έγκλημα, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και η ανεργία. (Sandell 2003 : 45 : 46).

Κεφάλαιο 3

Η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+κοινότητα στην Ελλάδα

Στο παρόν κεφάλαιο θα παραθέσουμε τους ορισμούς οι οποίοι συνθέτουν το αρκτικόλεξο ΛΟΑΤΚΙ+, καθώς επίσης θα παρουσιάσουμε και μια συντόμη ιστορική αναδρομή για την εξέλιξη της ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητας της Ελλάδας.

3.1 Ορισμοί

Λεσβία: Μια γυναίκα που έλκεται σεξουαλικά ή/και συναισθηματικά από γυναίκες.

Ομοφυλόφιλος/Γκέι: Ένας άνδρας που έλκεται σεξουαλικά ή/και συναισθηματικά από τους άνδρες. Ο όρος Γκέι χρησιμοποιείται μερικές φορές και ως όρος ομπρέλα για να περιγράψει, πέρα από τους ομοφυλόφιλους άνδρες, τις λεσβίες και τα αμφιφυλόφιλα άτομα. Ωστόσο, αυτή η χρήση αμφισβητήθηκε από ένα μεγάλο μέρος της ΛΟΑΤ κοινότητας και ως εκ τούτου ο όρος ομοφυλόφιλος/γκέι χρησιμοποιείται εδώ μόνο όταν αναφέρεται σε άνδρες που έλκονται σεξουαλικά ή/και συναισθηματικά από τους άνδρες

Αμφιφυλόφιλος/η (Bisexual): Όταν ένα άτομο αισθάνεται σεξουαλική ή/και συναισθηματική έλξη για πάνω από ένα φύλο

• **Τρανς (ή Διεμφυλικός-ή):** είναι ένας όρος ομπρέλα, που περιλαμβάνει τα άτομα που έχουν μια ταυτότητα φύλου, η οποία διαφέρει από το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση. Περιλαμβάνει πολλαπλές ταυτότητες φύλου, όπως τρανς άνδρας, τρανς γυναίκα, non-binary, agender, genderqueer, genderfluid, κ.λπ.

Το “+” στο ΛΟΑΤ ακρωνύμιο μπορεί να περιλαμβάνει (αλλά δεν περιορίζεται στα):

Ασέξουαλ (Asexual): Ένα ασέξουαλ άτομο δεν βιώνει καμία ή βιώνει πολύ λίγη σεξουαλική έλξη. Κύρια παραδείγματα των ταυτοτήτων που εμπίπτουν στο ασέξουαλ φάσμα είναι: ασέξουαλ, Graysexual (άτομα που βιώνουν τη σεξουαλική έλξη, αλλά σε πολύ μικρότερο βαθμό από ότι τα μη ασέξουαλ άτομα) και Demisexual (άτομα που

βιώνουν σεξουαλική έλξη μόνο μετά τη δημιουργία ενός ισχυρού συναισθηματικού δεσμού με ένα άλλο άτομο)

Ίντερσεξ (Intersex): Τα ίντερσεξ άτομα γεννιούνται με χαρακτηριστικά φύλου (όπως τα χρωμοσώματα, τα γεννητικά όργανα ή/και την ορμονική δομή) που δεν ανήκουν αυστηρά σε αρσενικές ή θηλυκές κατηγορίες ή ανήκουν ταυτόχρονα και στις δύο. Αντιπροσωπεύει επίσης την αποδοχή του φυσικού γεγονότος ότι το φύλο είναι ένα φάσμα και ότι τα άτομα με παραλλαγές των χαρακτηριστικών φύλου, πέραν των ανδρικών ή των γυναικείων, υπάρχουν .

Πανσέξουαλ (Pansexual) / Omnisexual: Αυτοί οι όροι χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν άτομα που έχουν ρομαντική, σεξουαλική ή συναισθηματική επιθυμία για άτομα ανεξαρτήτως ταυτότητας φύλου .

Κουήρ (Queer): Έχει γίνει ένας ακαδημαϊκός όρος που είναι συμπεριληπτικός στα άτομα που δεν είναι ετεροφυλόφιλα ή/και cisgender -περιλαμβάνει λεσβίες, ομοφυλόφιλους άνδρες, αμφιφυλόφιλα και τρανς άτομα. Η Queer θεωρία αμφισβητεί τις ετεροκανονικές κοινωνικές νόρμες σχετικά με το φύλο και τη σεξουαλικότητα, και ισχυρίζεται ότι οι έμφυλοι ρόλοι είναι κοινωνικές κατασκευές. Παραδοσιακά ο όρος “Queer” ήταν ένας κακοποιητικός όρος και ως εκ τούτου για ορισμένους εξακολουθεί να έχει αρνητική χροιά. Πολλά ΛΟΑΤ + άτομα, ωστόσο, έχουν επανοικειοποιηθεί τον όρο ως σύμβολο υπερηφάνειας

Questioning: Είναι η προσωπική διαδικασία διερεύνησης της ταυτότητας φύλου, της έκφρασης φύλου ή/και του σεξουαλικού προσανατολισμού του ατόμου. (Θεοφιλόπουλος & Παγάνης 2019 : 16: 17)

3.2 Η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα της Ελλάδας - Ιστορική Αναδρομή

Μετά την περίοδο που ακολούθησε την επταετή δικτατορία στη χώρα, δημιουργήθηκε το ομοφυλοφιλικό και λεσβιακό κίνημα στην Ελλάδα. Οι ανισότητες που είχαν προκύψει μεταξύ των φύλων θεωρούνταν όχι μόνο αποτέλεσμα του αυταρχικού καθεστώτος από το οποίο μόλις είχε απαλλαγεί η χώρα, αλλά και τον οικονομικών ανισοτήτων που ήταν αποτέλεσμα του καπιταλισμού. Ο φεμινισμός υπήρξε η ιδεολογική οπτική με τα περισσότερα πλεονεκτήματα για το συγκεκριμένο κίνημα, καθώς και τα κινήματα που είχαν σχηματιστεί στη Δυτική Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική τις δεκαετίες του 1960-1970. (Βουλβούλη 2014 : 348)

Η ιστορία του LGBTQ κινήματος στην Ελλάδα , ξεκινάει με την σύσταση του Α.Κ.Ο.Ε (Απελευθερωτικό Κίνημα Ομοφυλόφιλων Ελλάδας) το 1976. Το Α.Κ.Ο.Ε. ξεκίνησε από μια παρέα νεαρών ομοφυλόφιλων οι οποίοι τα προηγούμενα χρόνια μέσω των σπουδών τους σε Γαλλία και Ιταλία , συνδέθηκαν με τα κινήματα Ομοφυλόφιλης Απελευθέρωσης (Gay Liberation) και ιδίως με το Ιταλικό Επαναστατικό Κίνημα Ομοφυλόφιλης Απελευθέρωσης (F.U.O.R.I). (Μάης 2015 : 19) . Η αφορμή για την δημιουργία του δόθηκε με το νομοσχέδιο « Περί της εξ αφροδισίων νόσων προστασίας και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων», το οποίο προέβλεπε στην αρχική του μορφή διώξεις, φυλάκιση ακόμα και εξορία των ομοφυλόφιλων. (Σπηλιώστης , 2014).

Το 1978 κυκλοφόρησε το πρώτο τεύχος του περιοδικού «ΑΜΦΙ». Τον τίτλο εμπνεύστηκε ο Λουκάς Θεοδωρακόπουλος παίζοντας με το διαφορούμενο της χρήσης του συνθετικού όρου τόσο σε επίπεδο πολιτικής (αμφισβήτηση) όσο και σεξουαλικότητας (αμφιφυλοφιλία) . Η κυκλοφορία του «ΑΜΦΙ» αποτέλεσε τομή για δύο λόγους : μετέφερε τη συζήτηση για ζητήματα φύλου και σεξουαλικότητας με μεταφράσεις και δημοσιεύσεις άρθρων, κειμένων και συνεντεύξεων σημαντικών διανοητών , ενώ ταυτόχρονα αποτέλεσε βήμα και στήριγμα για τους ομοφυλόφιλους. (Μάης 2015 : 19: 20)

Το 1983 πραγματοποιείται στο Γαλλικό Ινστιτούτο, συνέδριο με θέμα «Σεξουαλικότητες και πολιτική». Παρόλο που η διοργάνωση του συνεδρίου θεωρείται μια από τις κορυφαίες στιγμές του Α.Κ.Ο.Ε, εντούτοις ελλείπει κάποιας ατζέντας θεσμικών διεκδικήσεων , το Α.Κ.Ο.Ε. λειτούργησε περισσότερο στην κατεύθυνση της

ενδυνάμωσης των μελών του και της ενημέρωσης για ζητήματα που αφορούσαν τον σεξουαλικό προσανατολισμό. (Σπηλιώστης, 2014).

Παράλληλα, από το 1981 έως το 1993 κυκλοφορούσε το περιοδικό «Κράξιμο» από την τρανς ακτιβίστρια Πάολα Ρεβενιώτη, που περιελάμβανε θεματολογία γύρω από την ομοφυλόφιλη κουλτούρα. Μάλιστα, στην ομάδα του περιοδικού οφείλεται η πρώτη προσπάθεια να πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα το Φεστιβάλ Υπερηφάνειας τη δεκαετία του 1990. Όσον αφορά τον λεσβιακό ακτιβισμό, εκπροσωπούνταν τη δεκαετία του 1980 από την Αυτόνομη Ομάδα Ομοφυλόφιλων Γυναικών, αν και συνδεόταν περισσότερο με τις φεμινιστικές διεκδικήσεις παρά με τις ΛΟΑΤ (Σπηλιώστης, 2014). Το 1988, δημιουργήθηκε η Ελληνική Ομοφυλοφιλική Κοινότητα (ΕΟΚ), από πρώην μέλη του ΑΚΟΕ, για τη νομοθετική καταπολέμηση των διακρίσεων, η οποία όμως λειτουργούσε περισσότερο ως ΜΚΟ παρά ως κινηματική ομάδα (Μάης, 2015). Στη Θεσσαλονίκη το 1995 ιδρύεται η Σύμπραξη κατά της Ομοφυλοφοβίας, ένα θεσμικό σωματείο με στόχο την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση του κόσμου της πόλης απέναντι στα ΛΟΑΤ ζητήματα (Σπηλιώστης, 2014).

Την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα συστάθηκαν πολλές ομάδες στην Αθήνα, όπως η Λεσβιακή Ομάδα Αθήνας το 2000, η Ομοφυλοφιλική Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδας το 2004 και το Σωματείο Αλληλεγγύης Τραβεστί και Τρανσέξουαλ το 2005, που στη συνέχεια το διαδέχθηκε το Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών το 2010. Επίσης το 2005 οργανώθηκε το πρώτο Athens Pride με κύριους στόχους την ορατότητα και την υπερηφάνεια. Παράλληλα, ξεκίνησαν ομάδες, οι οποίες συνέδεσαν το σεξουαλικό προσανατολισμό με γενικότερες διεκδικήσεις κοινωνικής χειραφέτησης, όπως η Πρωτοβουλία Ομοφυλοφίλων Ενάντια στην Καταπίεση, οι Homorebels, αλλά και διάφορες queer συλλογικότητες όπως οι ομάδες Στην Πρίζα, QVZine (Queericulum Vitae) και Losotras (Σπηλιώστης, 2014). Το 2009 Ιδρύεται η ΜΚΟ Πολύχρωμο Σχολείο με αρχικό σκοπό να σπάσει τη σιωπή στον εκπαιδευτικό χώρο και να αναδείξει το θέμα των διακρίσεων γύρω από ζητήματα Σεξουαλικού Προσανατολισμού, Ταυτότητας Φύλου και Χαρακτηριστικών Φύλου. Σήμερα η δράση της οργάνωσης επικεντρώνεται στην παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού και στην εκπαίδευση εκπαιδευτικών. Το 2015 ψηφίζεται ο νόμος για την επέκταση συμφώνου συμβίωσης και στα ομόφυλα ζευγάρια και το 2017 ψηφίζεται το νομοσχέδιο για τη νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου. (Πολύχρωμο Σχολείο, χ.χ.)

Κεφάλαιο 4

Η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα και τα Μουσεία

4.1 Τα μουσεία και η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα

Τις τελευταίες δεκαετίες οι ομοφυλόφιλοι, οι λεσβίες, οι αμφιφυλόφιλοι, οι τρανσέξουαλ και τα queer άτομα σε πολλά μέρη του κόσμου, έχουν κάνει τεράστια βήματα βγαίνοντας από τις «σκιάς», αποτελώντας έτσι ένα ορατό τμήμα του κοινωνικού ιστού. Όπως συμβαίνει με πολλά κοινωνικά κινήματα οι αναπαραστάσεις των μέσων απεικονίζουν την ενσωμάτωση αυτής της λανθάνουσας ορίζουσας ως υποκουλτούρα στην κοινωνία από μια ολοένα αυξανόμενη ολιστική οπτική του πληθυσμού. (Heimlich 2008 : 94). Παρόλο που η νομοθεσία καταδικάζει τις διακρίσεις κατά των LGBTQI+ ατόμων, και υιοθετεί την ανάγκη για ισότητα των μη ετεροκανονικών ταυτοτήτων, εντούτοις οι διακρίσεις και οι προκαταλήψεις είναι ακόμη ορατές. Συχνά αυτή η αποδοκιμασία εκφράζεται μέσα από ομιλίες εκφοβισμού οι οποίες τροφοδοτούνται από «μύθους», παραπληροφόρηση και στερεότυπα ιστορικά κατασκευασμένα και διαιωνισμένα μέσω κυρίαρχων κοινωνικοπολιτικών και πολιτιστικών ιδρυμάτων. (Ferfolja 2007 : 148).

Πως μπορούν λοιπόν να συμβάλλουν τα μουσεία σε μια καλύτερη κοινωνία για τα LGBTQ άτομα; Ως δημιουργοί, διευθυντές και κοινωνούς της γνώσης και της συλλογικής εικόνας της κοινωνικής ανάπτυξης, τα μουσεία έχουν τεράστιες δυνατότητες να συνεισφέρουν θετικά. Τα LGBTQ άτομα σε όλο τον κόσμο μπορούν να θεωρηθούν ως ένα μέρος του πληθυσμού το οποίο ζει στην «σκιά». Η ντροπή και τα taboo στηρίζουν αυτή την περιττή αορατότητα. Η έλλειψη ριζών και η απουσία ενός ορατού μοντέλου ρόλου είναι μια άμεση συνέπεια. Τα μουσεία μπορούν να επιλέξουν να είναι πλατφόρμες που δημιουργούν γέφυρες μεταξύ διαφόρων προβλημάτων και επικοινωνιακών δυνατοτήτων, όπου η ορατότητα οδηγεί στο δικαίωμα της ύπαρξης, στην μεγαλύτερη κατανόηση, σεβασμό και περισσότερη διαφάνεια στην κοινωνία. Έτσι

τα μουσεία μπορούν να βοηθήσουν καλύτερα να επιτύχουμε κάτι που μας αφορά όλους.
(Swedish Exhibition Agency 2016 : 5)

Ένα προφανές σημείο εκκίνησης θα ήταν η δημοκρατική ανάθεση των μουσείων σε όλους τους πολίτες. Τα μουσεία είναι εκείνα που θα μπορούσαν να κάνουν την διαφορά, δείχνοντας την ποικιλομορφία των σεξουαλικών προσανατολισμών, των διαφορών εκφράσεων ταυτοτήτων, φύλων και τρόπων ζωής- τώρα και στο παρελθόν. Αυτό πρέπει να γίνεται με τρόπους που δίνουν στους ανθρώπους την ευκαιρία να αμφισβητήσουν τις επικρατούσες νόρμες που υπαγορεύουν ότι ορισμένες σεξουαλικότητες, ταυτότητες και εκφράσεις είναι πιο επιθυμητές και δικαιολογημένες από άλλες. Η ικανότητα αναγνώρισης των αφηγήσεων σχετικά με τις ζωές των άλλων είναι επίσης απαραίτητη. Οι ετεροφυλόφιλοι και τα cis άτομα (ειδικά εκείνοι που ταιριάζουν στις νόρμες για τη λειτουργικότητα και το χρώμα του δέρματος) αναμένεται να προβληματιστούν από τις αφηγήσεις που παρουσιάζονται στα μουσεία. Επισημαίνοντας επίσης τις εμπειρίες και τις αφηγήσεις LGBTQ, τα μουσεία μπορούν να δώσουν σε περισσότερους ανθρώπους την ίδια ευκαιρία να αντικατοπτρίζονται, να οικοδομούν ταυτότητες και να αισθάνονται την αίσθηση της κοινότητας με άλλους.(Swedish Exhibition Agency 2016 : 22)

Τα LGBTQ άτομα επισκέπτονται τα μουσεία. Αποτελούν ένα ακροατήριο και το θέμα των κρυφών LGBTQ ταυτοτήτων που περιέχονται στην έρευνα για το υπάρχον ακροατήριο του μουσείου , προκαλεί υποθέσεις και διεκδικήσεις σχετικά με το πόσο αντιπροσωπευτικές και συμπεριληπτικές είναι οι εμπειρίες που προσφέρει το μουσείο. Ωστόσο η παρουσία LGBTQ προσωπικού στα μουσεία, έχει ελάχιστα βοηθήσει στην κατανόηση για το πως η LGBTQ κοινότητα βιώνει το μουσείο. Επιπλέον οι μέθοδοι που χρησιμοποιούμε για να εκτιμήσουμε την αποτελεσματικότητα των εκθεμάτων, μπορεί να εμπεριέχουν μια έμμεση επιθυμία να διαιωνίσουν τις διακρίσεις και την περιθωριοποίηση εκείνων των ατόμων που βρίσκονται εκτός της ετεροφυλόφιλης σφαίρας. (Mertens 2013 : 82).

Ο Robert Mills (2008) πρότεινε ένα θεωρητικό πλαίσιο για ένα “queer” μουσείο με την σύμφωνα με την ανάλυση της σεξουαλικότητας και τη δομή της εξουσίας του Michel Foucault, επισημαίνει ότι τα μουσεία συμμετέχουν επίσης στη σύγχρονη ταξινόμηση των ανθρώπινων σεξουαλικών σχέσεων και προάγουν μια συγκεκριμένη δομή γνώσης η οποία καθορίζεται από την ετεροφυλοφιλία. Ως εκ τούτου για τον Mills η ενσωμάτωση

LGBTQI θεμάτων τα οποία πιστεύεται ότι είναι από την «καταστολή» προς την απελευθέρωση ελάχιστα προκαλούν την πρωταρχική θεσμική εξουσία.

Εαν τα μουσεία φιλοδοξούν να συμπεριλάβουν στα πολλά διαφορετικά τμήματα του κοινού τους, την LGBTQ κοινότητα, πρέπει να καταργήσουν αυτό τον δυαδικό διαχωρισμό μεταξύ του «αρσενικού» και του «θηλυκού» και να αλλάξουν κατεύθυνση προς ένα πλαίσιο το οποίο λαμβάνει υπόψη μια πληθώρα ταυτοτήτων συμπεριλαμβανομένων των παραλλαγών φύλου και των μη ετεροφυλόφιλων. (Truijens 2017 : 12)

Τα μουσεία σήμερα επιδεικνύουν αυξημένη δέσμευση προς τις LGBTQ κοινότητες διοργανώνοντας εκθέσεις, κέντρο των οποίων είναι οι ιστορίες της κοινότητας. Αυτές οι queer επικεντρωμένες εκθέσεις είναι πολύτιμα εργαλεία για την διεύρυνση της εκπροσώπησης , αλλά τα μηνύματα που μεταφέρουν είναι τόσο ισχυρά όσο η αφοσίωση του ιδρύματος στην queer ενσωμάτωση. Όταν οι queer αφηγήσεις είναι περιορισμένες σε προσωρινές εκθέσεις όπως κατά τη διάρκεια του μήνα υπερηφάνειας ή απομονωμένες σε θεματικές queer γκαλερί , αυτό τις καθιστά «ιδιαίτερου ενδιαφέροντος» και ασήμαντες ταυτόχρονα. Ωστόσο με την συνολική queer προσθήκη, οι εκθέσεις καθίστανται ισχυρά εργαλεία για την ένταξη των LGBTQ ομάδων. (Middleton 2017 : 80)

Σε μια κοινωνία στην οποία οι άνθρωποι θεωρούνται straight και cisgender¹ μέχρι να αποδειχτεί το αντίθετο, τα μουσεία που παραλείπουν ή αγνοούν τα queer θέματα υποστηρίζουν μια ετεροκανονική, cis- κεντρική αφήγηση. Έρευνες έχουν δείξει ότι οι λεσβίες, οι ομοφυλόφιλοι και οι αμφιφυλόφιλοι επισκέπτες του μουσείου, βλέποντας τις ταυτότητες και τις εμπειρίες τους να μην αντανakλώνται στο περιεχόμενο του μουσείου, αντιδρούν αρνητικά. Τα μουσεία έχουν την δυνατότητα και την ευθύνη να αντιταχθούν σε αυτή την κυρίαρχη αφήγηση, διαλέγοντας την queer ένταξη. Οι αλλαγές που θα ενθάρρυναν τους GLB (Gay, Lesbians, Bisexuals) να αισθάνονται πιο άνετα στους χώρους αυτούς, είναι να εξαλειφθούν οι βασικές διαφορές μεταξύ

¹ άτομα των οποίων το φύλο (η έμφυλη ταυτότητα) και το σώμα «συνάδουν», ή καλύτερα, το τί φύλο εκφράζουν δεν πάει κόντρα στο τί φύλο πιστεύουν οι γονείς και η κοινωνία κ.ο.κ. ότι πρέπει να εκφράζουν, με βάση τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του σώματός τους. Τα άτομα που δεν είναι cis ονομάζονται τρανς. (<https://kamenasoutien.com/glossary/>)

ετεροφυλοφιλικών και GLB εμπειριών. Για τον σκοπό αυτό οι GLB επισκέπτες θα βιώσουν την αίσθηση ότι πραγματικά ανήκουν στους συγκεκριμένους χώρους υποστηρίζοντας μέσω άλλων 1) την αντιπροσώπευση τους στο παρεχόμενο περιεχόμενο 2) την υποστήριξη από το προσωπικό και την αποδοχή GLB διαπροσωπικών σχέσεων και 3) αποκλειστικές ευκαιρίες παρεχόμενες μέσω marketing όπως κάποια έκπτωση στις τιμές των εισιτηρίων. (Heimlich 2008 : 99 : 100).

Η σημασία για να ενταχθεί το “queer” στα μουσεία, προέρχεται από μια κοινή τάση να βλέπουμε τα μουσεία ως χώρους που παρέχουν ειλικρινείς πληροφορίες για την ιστορία, τον πολιτισμό, την επιστήμη και άλλους τομείς. Ωστόσο, τα μουσεία δεν είναι αντικειμενικοί τόποι που απλώς παράγουν γεγονότα. Αντ’αυτού, τα μουσεία είναι ιδρύματα που επηρεάζονται από ανθρώπους που λαμβάνουν υποκειμενικές αποφάσεις σχετικά με την αποστολή του οργανισμού, την αρχιτεκτονική, οικονομικά θέματα, εκθέσεις, προγραμματισμό, κοινωνικές σχέσεις κ.α. Τα queer άτομα υποεκπροσωπούνται και μπορεί να εκπροσωπούνται ψευδώς μέσω στερεοτύπων, τόσο θετικών όσο και αρνητικών. Ως αποτέλεσμα τα μουσεία αντιπροσωπεύουν μόνο ένα μέρος της κοινωνίας. Λαμβάνοντας υπόψη την έλλειψη πλήρων και ποικίλων ιστοριών LGBT σε πολλά ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, τις ετεροκανονικές τάσεις των μουσείων, είναι σημαντικό να βρεθούν τρόποι με τους οποίους τα μουσεία να είναι πιο περιεκτικά. Η ετεροκανονικότητα αποκαθιστά την κοινωνική αποδοχή δυαδικών ιδεών για το φύλο και τη σεξουαλικότητα και αντιτίθεται στην αποδοχή των queer ανθρώπων και άλλων περιθωριοποιημένων ομάδων. Λόγω της επιρροής τους στην αντίληψη της ιστορίας και του πολιτισμού, τα μουσεία έχουν κοινωνική ευθύνη να εκπροσωπούν την κοινωνία και τις περιθωριοποιημένες ομάδες με τρόπο που να προαγεί την κοινωνική αποδοχή αυτών. (Barendrecht 2017 :9).

Τα άτομα στα μουσεία που ανήκουν στην LGBTQ κοινότητα, έχουν σημαντικά αποκαταστήσει την μακρά ιστορία του αποκλεισμού και των παραλείψεων. Φαίνεται πιθανό ότι για διάφορους λόγους, οι εκθέσεις που αναγνωρίζουν την ιστορία των ομοφυλόφιλων σχέσεων θα αυξηθούν σε συχνότητα. Ορισμένα μουσεία μάλιστα, άλλαξαν πρόσφατα τις πολιτικές συλλογής τους για να εξασφαλίσουν ότι το LGBTQ υλικό συλλέγεται ενεργά, και οργανώσεις όπως η Proud Heritage και η Pride Legacy ενθαρρύνουν τα μουσεία να δραστηριοποιηθούν στην ενσωμάτωση των LGBTQ ιστοριών και ακροατηρίων. Η Ένωση Μουσείων επίσης πρόσφατα, έχει αρχίσει να

συμπεριλαμβάνει στο ετήσιο συνέδριο της για τους επαγγελματίες του μουσείου, LGBTQ συνεδρίες. (Frost 2013 : 38)

Τα τέσσερα επίπεδα για την queer ενσωμάτωση

Η δέσμευση για την queer ένταξη αφορά την έκφραση αξιών μέσω λέξεων και ενεργειών. Εδώ αναφέρονται οι τέσσερις βαθμίδες της queer ένταξης ξεκινώντας με τα ευκολότερα βήματα. Παρατηρείται ότι τα υψηλότερα επίπεδα δέσμευσης για την κοινωνική ένταξη χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη δημόσια πρόσβαση και χρηματική δέσμευση για λογαριασμό του ιδρύματος.

1. Queer – themed προγραμματισμός.

Ο προγραμματισμός είναι ένας από τους ευκολότερους τρόπους για τα μουσεία για να ξεκινήσουν την διαδικασία της queer ενσωμάτωσης. Αντίθετα με τις εκθέσεις που είναι συνήθως πιο χρονοβόρες και ακριβές, ο προγραμματισμός μπορεί συχνά να αναπτυχθεί από λιγότερα άτομα και να επιτευχθεί με ελάχιστη χρηματοδότηση. Τα προγράμματα επίσης δεν απαιτούν πάντα έγκριση από υψηλόβαθμα στελέχη, έτσι περνάνε απαρατήρητα. Το μειονέκτημα είναι πως τα προγράμματα μπορούν να περάσουν επίσης απαρατήρητα και στο κοινό. Χωρίς queer περιεχόμενο, ο προγραμματισμός είναι μια απομονωμένη στιγμή για μια συγκεκριμένη ομάδα ατόμων.

2. Προσωρινές Queer – Themed εκθέσεις

Οι εκθέσεις δείχνουν μεγαλύτερη δέσμευση στην queer ενσωμάτωση από ότι ο προγραμματισμός, προσελκύοντας συνήθως περισσότερους επίσκεπτες. Απαιτούν μεγαλύτερη χρηματοδότηση και χρειάζονται την έγκριση της ηγεσίας του μουσείου.

3. Οι Queer αφηγήσεις που ερμηνεύονται καθ' όλη την διάρκεια μέσω των μόνιμων εκθέσεων του μουσείου, είναι ιδιαίτερα ισχυρές.

Τα μουσεία πρέπει ενεργά να αποκτούν έργα τέχνης και αντικείμενα με queer σημασία, και να τα ενσωματώνουν στην υπάρχουσα συλλογή τους. Περιλαμβάνοντας τις queer αφηγήσεις στην εμπειρία του μουσείου, η queer ιστορία ενσωματώνεται στην ευρύτερη αφήγηση. Αυτή η προσέγγιση επίσης βοηθάει να δείξουμε τις queer αφηγήσεις μαζί με άλλες ταυτότητες συμπεριλαμβανομένου του φύλου, της φυλής, της κοινωνικής τάξης, της εθνικότητας και της μετανάστευσης.

4. Ευρεία θεσμική δέσμευση στην LGBTQ κοινότητα.

Θεσμική δέσμευση στην κοινότητα σημαίνει υποστήριξη της ομαλής queer ένταξης σε όλο το μουσείο, τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά. Αυτό σημαίνει ότι η queer ένταξη πρέπει να περιλαμβάνεται εγγράφως στην δήλωση των αξιών του μουσείου, πρέπει να προβλέπει την πρόσληψη queer προσωπικού. Το μουσείο πρέπει να επικαιροποιεί συνειδητά την συλλογή του με συλλογή έργων τέχνης από queer καλλιτέχνες και ιστορικά αντικείμενα queer σημασίας. Τα μουσεία μπορούν να αποδείξουν την δέσμευση τους στην queer ένταξη, μέσω προσεκτικά χρησιμοποιημένης γλώσσας, πολιτικών και εγκαταστάσεων.

Για να συμπεριληφθεί η ΛΟΑΤΚΙ+/ LGBTQI+ κοινότητα εντός των μουσείων, πρέπει να υπάρξουν συζητήσεις μεταξύ της τοπικής κοινότητας, του μουσείου και της ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το μουσείο είναι μια θεσμική αντιπροσώπευση και αντανάκλαση της κοινωνίας και για το λόγο αυτό μεταβάλλοντας απλά την πρακτική του χωρίς να δημιουργήσει συνεργασίες με τις κοινότητες μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις. (Shuh 2017 : 27)

Σήμερα, υπάρχουν τρία εγκατεστημένα μουσεία αφιερωμένα στην ιστορία της LGBTQ στον κόσμο: το Μουσείο Schwules* στο Βερολίνο, το Μουσείο Ιστορίας του GLBT στο Σαν Φρανσίσκο και το Museu da Diversidade Sexual στο Σάο Πάολο. Επιπλέον, υπάρχει το Μουσείο Φιλικής και Λεσβιακής Τέχνης Leslie Lohman στη Νέα Υόρκη. Γράφοντας σχετικά με τις δυνατότητες που δημιουργεί ένα μουσείο, όπως το Μουσείο Ιστορίας του GLBT, ο Koskonich (2014) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι : το Μουσείο καθιστά ορατό το παρόν της ζωής των LGBT ατόμων. Δρώντας κατ' αυτό τον τρόπο το μουσείο και άλλες queer δημόσιες ιστορικές πρωτοβουλίες, δείχνουν ότι τα κοινωνικά, πολιτισμικά, οικονομικά, πολιτικά και σεξουαλικά σύστημα που διαρθρώνουν τη ζωή των ΛΟΑΤ ατόμων, είναι ιστορικά εξαρτημένα – και επομένως μπορεί να είναι ευάλωτα στην αλλαγή, ακόμη και στην μεταμόρφωση μέσω των δικών μας ενεργειών. Αντιπροσωπεύοντας κριτικά τις ιστορίες των ΛΟΑΤ στη δημιουργία ενός μουσείου, όχι μόνο δημιουργούμε ένα θεμέλιο για μεγαλύτερη κοινωνική αποδοχή σήμερα, βοηθούμε επίσης να ανοίξουμε το δρόμο για τους ομοφυλόφιλους και μη LGBT, να φανταστούμε ένα μέλλον μεγαλύτερης αξιοπρέπειας και ισότητας. (Swedish Exhibition Agency 2016 : 28)

Κεφάλαιο 5

Ευρωπαϊκά Παραδείγματα

5.1 Το Μουσείο Schwules* του Βερολίνου

Η ιστορία του μουσείου Schwules* ξεκινάει το 1984 στο πρώην Μουσείο του Βερολίνου, με πρωτοβουλία των Andreas Sternweiler, Wolfgang Theis και Manfred Baumgardt. Μαζί με τον ακτιβιστή Manfred Herzer της General Homosexual Working Community πρότειναν την δημιουργία μιας έκθεσης που θα παρουσιαζόταν στο μουσείο του Βερολίνου σχετικά με τους ομοφυλόφιλους άντρες και γυναίκες. Το καλοκαίρι του 1984, η έκθεση Eldorado – Ιστορία, καθημερινή ζωή και πολιτισμός ομοφυλοφίλων γυναικών και ανδρών από το 1850 – 1950, πραγματοποιήθηκε στο Μουσείο του Βερολίνου. Η έκθεση επιμελήθηκε από τους εμπνευστές της πρωταρχικής ιδέας σε συνεργασία με μια ομάδα λεσβιών ακτιβιστριών. Πάνω από 40,000 άτομα επισκεφτήκαν την έκθεση, η επιτυχία της οποίας οδήγησε στην ίδρυση του Μουσείου Schwules* το 1985, το οποίο αφιερώθηκε αρχικά στη συλλογή, την έρευνα και την έκθεση της τέχνης και του πολιτισμού των ομοφυλόφιλων ανδρών. Σταδιακά το μουσείο επέκτεινε την αποστολή του σε λεσβίες, αμφιφυλόφιλους, transgender, διεμφυλικούς και άλλους σεξουαλικούς προσανατολισμούς. Αυτό αντικατοπτρίστηκε με την προσθήκη του αστερίσκου (*) το 2012, μετά το Μουσείο Schwules. Σήμερα το μουσείο φιλοξενεί την μεγαλύτερη LGBTQI συλλογή στον κόσμο. (Schwules* Museum, χ.χ.)

Από τις 20 Ιουνίου έως τις 23 Σεπτεμβρίου 2019, το Μουσείο Schwules* φιλοξένησε μια έκθεση από queer αρχεία από την Ανατολική Ευρώπη, που συγκεντρώσε και παρουσίασε ο Πολωνός καλλιτέχνης Karol Radziszewski, ιδρυτής του Queer Archives Institute. Το Queer Archives Institute είναι ανάμεσα στα πιο εκτενή και πιο ορατά από μια σειρά queer αρχείων που ιδρύθηκαν πρόσφατα στην Πολωνία και σε άλλες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, όπου εορτάζουν και τιμούν τις μη ετεροκανονικές ζωές και στις οποίες η πολιτιστική παραγωγή παραμένει μια καινοτομία, ίσως και μια σπανιότητα. (Basiuk, 2019)

5.1.2 Παρατηρήσεις

Το Μουσείο Schwules* του Βερολίνου, αποτελεί ένα από τα τρία εγκατεστημένα μουσεία που είναι αφιερωμένα στην ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα στον κόσμο. Η μόνιμη έκθεση του μουσείου προσεγγίζεται ως ιστορικό και ιστοριογραφικό περιεχόμενο, ως ένας χώρος αναμνήσεων, ένας θεσμός που διαμορφώνει και προβάλλει εικόνες του παρελθόντος, καθώς επίσης και ως μια συλλογή επιστημονικών διαλέξεων και ως ένα αρχείο που παρέχει ένα μοντέλο γνώσης.

Παρόλο που το μουσείο αρχικά ήταν αφιερωμένο αποκλειστικά στην αντρική ομοφυλοφιλία, ανοίχθηκε σε διαφορετικές σεξουαλικότητες και διαφορετικές προσεγγίσεις. Όπως επισημαίνει ο Liang-Kai (2018) το Μουσείο Schwules* δεν έχει μετατραπεί απολύτως σε ένα queer μουσείο. Ενώ η έκθεση Odarodle του 2017 χαρακτηρίζεται ως queer, οι άλλες εκθέσεις παρέμειναν κυρίως βασισμένες στην ομοφυλοφιλική ταυτότητα. Η αντίθεση αυτή αποκαλύπτει ότι το μουσείο δεν εκφράζει μόνο μια άποψη, αλλά επιτρέπει διαφορετικές φωνές να συνυπάρχουν. Ο στόχος του μουσείου όπως επιτυγχάνεται μέσα από τον συνδυασμό της μόνιμης έκθεσης με τις προσωρινές, δεν είναι η δημιουργία μιας νέας ενιαίας ταυτότητας, αλλά να επανεξετάζει και να αναθεωρεί την διαφορά από διασταυρούμενες προοπτικές.

5.2 Η έκθεση **Queer is Here** στο **Museum of London**.

Στις 4 Φεβρουαρίου του 2006, το Museum of London εγκαινιάζει την έκθεση “Queer is Here”, εξετάζοντας την εμπειρία των λεσβιών, των ομοφυλόφιλων, των αμφιφυλόφιλων και των transsexual ατόμων τα τελευταία 40 χρόνια εστιάζοντας ειδικά στην πολύ πρόσφατη ιστορία, δείχνει τις τεράστιες αλλαγές στις ζωές των ομοφυλόφιλων και τη στάση του κοινού σε αυτό το θέμα. (Smith, 2006).

Στόχος της έκθεσης ήταν να παρουσιάσει στο κοινό από μια ιστορική προοπτική, ένα σημαντικό αριθμό ζητημάτων που απασχολούν τις LGBT κοινότητες του Λονδίνου. Η έκθεση αποτελείτο από μια σειρά αφηγηματικών panel τα οποία αναφέρονται σε θέματα όπως ο πολιτικός ακτιβισμός, η υγεία, το coming out, οι εμπειρίες των ΛΟΑΤ ατόμων στο δημόσιο χώρο, η δύναμη της pink pound², ο εκφοβισμός στα σχολεία, η νομοθεσία για τις προσωπικές σχέσεις και οι εορτασμοί για το Pride. Περίπου το ήμισυ

² <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pink-pound>

του χώρου καταλαμβάνεται από μια σειρά γεγονότων τοποθετούμενων κατά χρονολογική σειρά που θεωρούνται σημαντικά στον αγώνα για την LGBT ισότητα. Το χρονοδιάγραμμα αρχίζει με την αποποινικοποίηση της ανδρικής ομοφυλοφιλίας το 1967 και τελειώνει με την έναρξη του δεύτερου LGBT ιστορικού μήνα, το 2006. Την προσοχή τραβάει η «μεγάλη» αφήγηση που θέτει σε κίνηση το χρονοδιάγραμμα. Δεν είναι μόνο η εξωστρέφεια των queer ατόμων που τεκμηριώνονται επανειλημμένα, αλλά η ρητορική της ίδιας της έκθεσης που υποδεικνύει ένα κλίμα αυξανόμενης εξωτερικότητας, ορατότητας και προβολής. Η ιστορία που λέει η έκθεση «Queer is Here» κινητοποιείται πάνω από όλα από την επιστημολογία της «ντουλάπας», εστιάζοντας στα ζητήματα της σεξουαλικής ταυτότητας, της πολιτιστικής ορατότητας, στην πολιτιστική πρόοδο, στις πολιτικές εξελίξεις (ίδρυση του Gay Liberation Front), στην ομοφοβική βία και την νόμιμη καταστολή. (Mills 2010 : 81 :82)

5.2.1 Παρατηρήσεις

Κατά την περίοδο που εγκαινιάστηκε η έκθεση “Queer is Here” στο Μουσείο του Λονδίνου, προηγήθηκαν διάφορες συγκυρίες που δημιούργησαν το κατάλληλο έδαφος για την υπάρξη δημόσιου διαλόγου για την ιστορία του queer στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ο πιο σημαντικός ήταν η κατάργηση του άρθρου 28 του Κυβερνητικού νόμου του 1998 ο οποίος απαγόρευε την «προώθηση» της ομοφυλοφιλίας από τις τοπικές αρχές και είχε ως αποτέλεσμα τα δημόσια ιδρύματα συμπεριλαμβανομένων και των μουσείων να αποφεύγουν να στηρίζουν ή να προωθούν ενεργά δραστηριότητες που σχετίζονταν με την ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα. (Mills 2006 : 254)

Η θεματολογία της έκθεσης εστίαζε σε σημαντικά ζητήματα που απασχολούσαν την ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα. Η έκθεση σχεδιαστική έτσι ώστε να μην περιοριστεί μέσα στους χώρους του Μουσείου, αλλά φιλοξενήθηκε σε σχολεία και άλλους πολιτιστικούς χώρους προκειμένου να ενημερώσει και να ευαισθητοποιήσει το κοινό για τα προβλήματα και τις καταπιέσεις που υφίσταται καθημερινά η ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα.

Το Μουσείο ανεξάρτητα από την φιλοξενία της συγκεκριμένης έκθεσης, αποσκοπούσε στην προσθήκη ΛΟΑΤΚΙ υλικού στις ήδη υπάρχουσες συλλογές του. Αναγνωρίζοντας ότι αυτό ίσως δημιουργούσε μια πιθανή προκατάληψη για το υλικό στους ακτιβιστικούς κύκλους, ευελπιστούσε ότι οι ακτιβιστικές οργανώσεις αλλά και μεμονωμένα άτομα θα εξέταζαν το ενδεχόμενο να παραχωρήσουν υλικό που να

ανταναικλά ολόκληρο το φάσμα των ομοφυλοφιλικών τρόπων ζωής, ιδιαίτερα των εθνοτικών ομάδων που μπορεί να μην είναι τόσο ορατές. Τέλος ήταν στους άμεσους στόχους του η διατήρηση της LGBT θεματολογίας τόσο στις εκθέσεις όσο και στα προγράμμάτα τους. (Smith, 2006).

5.3 Η έκθεση Queer British Art στην Tate gallery

Η έκθεση Queer British Art στη gallery Tate του Λονδίνου, αποτελείται από έργα που καλύπτουν χρονολογικά την περίοδο 1861 – 1967 και αφορούν τις ταυτότητες των λεσβιών, των ομοφυλοφίλων, των αμφιφυλόφιλων, των τρανς και των queer (LGBTQ). Η έκθεση σηματοδοτεί την 50^η επέτειο της μερικής αποποινικοποίησης της ανδρικής ομοφυλοφιλίας στην Αγγλία. Η Queer British Art παρουσιάζει πως εκφράστηκαν οι καλλιτέχνες σε μια εποχή που οι μέχρι τότε καθιερωμένες υποθέσεις για το φύλο και την σεξουαλικότητα διαμορφώθηκαν και αμφισβητήθηκαν. Βαθιά προσωπικά και οικεία έργα παρουσιάστηκαν παράλληλα με κομμάτια που απευθύνονταν σε ένα ευρύτερο κοινό, δημιουργώντας έτσι μια αίσθηση κοινότητας σε μια περίοδο που δεν αναγνωριζόταν η σύγχρονη ορολογία των λεσβιών, των gay, bisexual και trans. Μαζί αποκαλύπτουν ένα αξιοσημείωτο φάσμα ταυτοτήτων και ιστοριών, από το παιχνιδιάρικο στο πολιτικό και από το ερωτικό ως το οικογενειακό. Με ζωγραφίες, σχέδια, προσωπικές φωτογραφίες και ταινίες από καλλιτέχνες όπως ο John Singer Sargent, η Dora Carrington, ο Duncan Grant και ο David Hockney, η ποικιλομορφία της Βρετανικής Queer τέχνης γιορτάζεται όπως ποτέ άλλοτε. Η έκθεση Queer British art αναγνωρίζει την εξέλιξη της αποποινικοποίησης και τα δικαιώματα των μειονοτήτων. (Tate Britain, χ.χ.)

5.3.1 Παρατηρήσεις

Η έκθεση Queer British Art καλύπτει χρονολογικά την περίοδο 1861-1967. Οι ημερομηνίες αυτές είναι σημαντικές στην χρονολόγηση της queer ιστορίας. Το 1861 καταργήθηκε η θανατική ποινή για τον σοδομισμό και το 1967 αποκηρύχθηκε μερικώς η ομοφυλοφιλία στο Ηνωμένο Βασίλειο. (Hall, χ.χ.)

Η έκθεση περιλαμβάνει μια τεράστια γκάμα Βρετανικής τέχνης αποτελούμενη από 220 έργα 70 καλλιτεχνών, καθώς και συμπληρωματικό υλικό με τη μορφή φωτογραφιών και βιβλίων. Η χρήση του όρου queer στον τίτλο της έκθεσης από τους επιμελητές είναι ο κατάλληλος για να περιγράψει την σεξουαλική ταυτότητα της εποχής λόγω της

ανεπάρκειας των σύγχρονων τότε όρων. Ωστόσο αν και η έκθεση χρησιμοποιεί τον όρο queer ως «σημαία» για να παρουσιάσει την τέχνη και τους καλλιτέχνες που ξεφεύγουν απο την ετεροφυλόφιλη νόρμα αγγίζει ελάχιστα το έργο που έχει γίνει απο του θεωρητικούς και τους ιστορικούς για να καθορίσει την ιδιαιτερότητα και την ανατρεπτικότητα του queer ως πολιτιστική αρχή. (Sladen, 2017).

Παρόλα αυτά η έκθεση Queer British Art, είναι μια ισχυρή υπενθύμιση της συνεχούς ανάγκης για τέτοιου είδους καινοτόμο προγραμματισμό, ότι ο αγώνας για πραγματική ισότητα απέχει πολύ και ότι τα θεσμικά όργανα πρέπει να συνεχίσουν να προωθούν την πραγματική ένταξη και ποικιλομορφία χωρίς να πέφτουν θύματα των μοντέρνων τάσεων. (Potvin & Gindt 2017 : 414)

Όλες αυτές οι εκθέσεις αποσκοπούν στο να εργαστούν για την κοινωνική ένταξη και να παρουσιάσουν στο κοινό νέα στοιχεία που αφορούν στην ποικιλομορφία των ανθρωπίνων σεξουαλικών σχέσεων τα οποία έχουν αγνοηθεί στις γενικές αφηγήσεις του μουσείου.

Κεφάλαιο 6

Παραδείγματα από τον ελληνικό χώρο

6.1 Η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση

Η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση, πρόκειται για το μοναδικό μέχρι στιγμής μεγάλο πολιτιστικό ίδρυμα στην Ελλάδα, που στηρίζει έμπρακτα μέσα από τις δράσεις της, την ισότητα και την διεκδίκηση των δικαιωμάτων της ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητας της χώρας.

Η αποστολή και το όραμα του Ιδρύματος Ωνάση είναι να προάγει τις αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης . Ο τρόπος για να επιτευχθεί αυτό είναι με την πυροδότηση συζητήσεων για τα αυτονόητα που δεν είναι δεδομένα, με την αμφισβήτηση στερεοτύπων, την έκφραση θέσεων και την έξαψη της δημοσίας περιέργειας. Μέσω την εκπαιδευτικών της προγραμμάτων, την προσέγγιση στην υγεία, των πολιτιστικών της παραγωγών και της κοινωνικής της δράσης, η Στέγη προσπαθεί να εκπροσωπήσει μια ανοιχτή κοινωνία ανεξαρτήτως γένους, εθνικότητας, θρησκείας, πνευματικής πίστης, σεξουαλικού προσανατολισμού, γεωγραφικής καταγωγής, κοινωνικοοικονομικού υπόβαθρου και ιδεολογίας. (Onassis Foundation, χ.χ.)

Σχετικά με την υποστήριξη της Στέγης στην ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα της χώρας, σε συνέντευξη που παραχώρησε στην Lifo, ο project leader της Στέγης, Νίκος Αθανασόπουλος αναφέρει μεταξύ άλλων : *«Το coming out της Στέγης το θεωρήσαμε αυτονόητο. Σχεδόν δεν το συζητήσαμε. Είπαμε φέτος πάμε στο Pride και πήγαμε, είναι κάτι το οποίο δεν κάναμε για επικοινωνιακούς λόγους. Για εμάς είναι η ουσία, η παρακαταθήκη που θέλουμε να αφήσουμε ως προς τα θέματα που αφορούν τον άνθρωπο. Κάνουμε μια δουλειά ανθρωποκεντρική, γιατί όποια και αν είναι η ερώτηση η*

απάντηση είναι ο άνθρωπος. Είμαστε ένας οργανισμός που επιχειρεί να συνομιλήσει με την κοινωνία μέσω της τέχνης. Δεν κάνουμε όμως μόνο αυτό. Δεν λειτουργούμε με γνώμονα αυτό που θέλει να ακούσει ο κόσμος. Πρέπει να πηγαίνεις με οδηγό αυτό που εσύ νιώθεις ότι αξίζει τον κόπο. Το coming out έγινε μάλλον τη στιγμή που φτιάχτηκε η Στέγη, ήταν queer από την αρχή». (Διακοσάββας, 2019).

6.1.2 Οι δράσεις

Για πρώτη φορά το 2015 η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών συμμετέχει στο Athens Pride έκτοτε κάθε χρόνο δηλώνει #Παρούσα. Την ίδια χρονιά μετά την θεσμοθέτηση του συμφώνου συμβίωσης για τα ομόφυλα ζευγάρια που «πέρασε» στην Βουλή, φωτίζει την πρόσοψη του κτιρίου της με τα χρώματα της σημαίας του Ουράνιου Τόξου. (Onassis Cultural Foundation, χ.χ.)

Ask Afroditi

Με αφορμή το Athens Pride 2018, η Διευθύντρια Πολιτισμού του Ιδρύματος Ωνάση, Αφροδίτη Παναγιωτάκου, συζήτησε με δύο έφηβους για τα αυτονόητα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι δύο νέοι δεν φοβήθηκαν να της θέσουν «δύσκολες» ερωτήσεις για θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Μια ανοιχτή συζήτηση για τη σημασία του να είσαι ο εαυτός σου. (Onassis Cultural Foundation, χ.χ.)

I am Positive

Τον Νοέμβριο του 2018 σε συνεργασία με τον Σύλλογο Οροθετικών Ελλάδας «Θετική Φωνή», διοργανώθηκε ένα διήμερο ενημέρωσης και αποδοχής ενάντια στην προκατάληψη για τον HIV. Μέσα από προσωπικές αφηγήσεις και ιστορίες, οροθετικά άτομα και συγγενείς τους μίλησαν με τόλμη και ειλικρίνεια, ενάντια στις στερεοτυπικές και φοβικές αντιλήψεις. Εκπρόσωποι της επιστημονικής κοινότητας ενημέρωσαν παιδιά και εφήβους για θέματα σεξουαλικής υγείας, για τη μέθοδο πρόληψης PrEP και για τις νέες φαρμακευτικές αγωγές. «Η Επιστήμη έχει προχωρήσει, ας ακολουθήσει και η κοινωνία» με στόχο την ταχύτερη κατάρριψη του στίγματος, το άνοιγμα σε μια καλύτερη κοινωνία».

OUTVIEW FILM FESTIVAL

Η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών στηρίζει το Διεθνές LGBTQI+ Φεστιβάλ Κινηματογράφου της Αθήνας, Outview Film Festival. Το festival Outview τελείται κάθε χρόνο από το 2007 στην Ταινιοθήκη της Ελλάδας. Με προβολές ταινιών μυθοπλασίας και ντοκιμαντέρ, διεθνείς καλεσμένους, masterclasses και εκθέσεις, το φεστιβάλ πυροδοτεί κάθε χρόνο συζητήσεις για την διαφορετικότητα, την τρανσφοβία, την ενδοοικογενειακή βία και τον μισογυνισμό. Το τελευταίο Outview Film Festival που πραγματοποιήθηκε από τις 11 έως τις 17 Απριλίου 2019, έφερε στην επιφάνεια το απόλυτο επίκαιρο μήνυμα το οποίο αναδείχθηκε μέσα από το Φεμινιστικό Κίνημα, ενώ άνοιξε εκ νέου την συζήτηση σε σχέση με το ιδιωτικό και το κοινωνικό, την ιδιωτική και τη δημόσια σφαίρα, το προσωπικό και το πολιτικό. Το φετινό πρόγραμμα του φεστιβάλ περιελάμβανε συνολικά 28 ταινίες μεγάλου μήκους (13 μυθοπλασίας και 15 ντοκιμαντέρ), καθώς και τα εξής αφιερώματα: Κριτικοί κινηματογράφου, το φύλο έχει σημασία, Hate Crime Refugees, Sex is My Business, Κατά του μισαναπηρισμού και Long Live The Queens. (Outview Film Festival, 2019)

JUSTICE FOR ZAK/ZACKIE

Μετά την βάνανση δολοφονία στο κέντρο της Αθήνας του ακτιβιστή Ζάκ Κωστόπουλου στις 21 Σεπτεμβρίου 2018, η Στέγη τοποθετήθηκε επίσημα διεκδικώντας δικαιοσύνη, ελευθερία, δημοκρατία. Τον Απρίλιο 2019, στο πλαίσιο της έκθεσης "For Ever More Images", το ερευνητικό κέντρο Forensic Architecture παρουσίασε νέα στοιχεία για την υπόθεση της δολοφονίας του Ζακ, στον εκθεσιακό χώρο του μείον ένα. Μέσα από τα κανάλια του Ιδρύματος Ωνάση, πραγματοποιήθηκε ανοιχτό κάλεσμα για τη συγκέντρωση στοιχείων και βίντεο, που θα βοηθήσουν στην έρευνα σε εξέλιξη των Forensic Architecture.(Onassis Cultural Foundation, χ.χ.). Τον Ιούνιο του 2019 παρουσιάζεται πρώτη φορά στο Pride της Αθήνας, το βιβλίο για τον Ζάκ Κωστόπουλο σε συνέκδοση της Στέγης με τις εκδόσεις Ροδακίό. Πρόκειται για ένα project που ξεκίνησε από τον Ζακ, τη δημοσιογράφο Μαρία Λούκα και τον φωτογράφο Αλέξανδρο Κατσή, σαν μια συρραφή λέξεων, σκέψεων και εικόνων για τη σημασία του να είμαστε διαφορετικοί. (Culture Now, 2019)

Faster Than Light

«Το καλοκαίρι του 2018, παρουσιάστηκε ως *work-in-progress*, το “Faster than Light” των Kentaro Kumanomido και Thomas Anthony Owen, ένα *transmedia project* ακτιβισμού που δημιουργήθηκε σε συνεργασία με τα μέλη της αθηναϊκής LGBTQI+ κοινότητας, ανάμεσά τους και ο Ζακ Κωστόπουλος. Οι δημιουργοί συνέχισαν την ανάπτυξη του έργου και οδηγήθηκαν στη δημιουργία μιας ταινίας μεγάλου μήκους που γεφυρώνει πολυδιάστατα μονοπάτια δικαιοσύνης και θλίψης σε σχέση με τη βίαιη απώλεια του Ζακ και μιας *live performance* με καλλιτέχνες της τοπικής *drag* σκηνής που προβάλλει τη δύναμη της *queer* κοινότητας στην Αθήνα. Το “Faster than Light”, στην τελική μορφή του, παρουσιάστηκε στις 31 Μαΐου 2019 στην Μικρή Σκηνή». (Onassis Cultural Foundation, χ.χ.)

Queer παραστάσεις

Οι παραστάσεις που επιλέγει η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του ιδρύματος Ωνάση, φέρνει σε επαφή καλλιτέχνες απο διαφορετικές γωνιές του πλανήτη για να δημιουργήσουν, να εκφραστούν και να μιλήσουν για τα αυτονόητα δικαιώματα της LGBTQI+ κοινότητας. Για την Στέγη ο πολιτισμός δεν είναι μόνο τέχνες, είναι και το σημείο όπου συναντιούνται η πολιτική διεκδίκηση και η ελευθερία έκφρασης.

6.1.3 Παρατηρήσεις

Όπως προκύπτει απο τα παραπάνω, η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση, αποτελεί μέχρι στιγμής το μεγαλύτερο απο τα πολιτιστικά ιδρύματα της Ελλάδας που μέσα απο μια σειρά δράσεων στηρίζει την ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα της χώρας. Προσηλωμένη στον πρωταρχικό της στόχο που είναι η κοινωνική δικαιοσύνη, η αμφισβήτηση των κοινωνικών στερεοτύπων, η δράση της Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών, δεν περιορίζεται μόνο εντός του χώρου στον οποίο στέγαζεται, αλλά «βγαίνει» και εκτός αυτού με την συνεχή παρουσία της από το 2015 στο Pride που διοργανώνεται κάθε χρόνο στην πλατεία Κλαυθμώνος στην Αθήνα. Επίσης πρόκειται για έναν από τα ελάχιστα πολιτιστικά ιδρύματα το οποίο τάχθηκε υπέρ της απονομής δικαιοσύνης και της αποκατάστασης του ονόματος, του αδίκως δολοφονηθέντα γκέι ακτιβιστή Ζακ Κωστόπουλου, επιβεβαιώνοντας για μια ακόμη φορά το πόσο στοχοπροσηλωμένη είναι στις αξίες που την διέπουν, χωρίς να επηρεάζεται από την αρνητική κριτική που κατά καιρούς της ασκείται.

Η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών προωθεί επίσης συνεργασίες και δημιουργεί το έδαφος για την διεξαγωγή συζητήσεων που αφορούν τρέχοντα κοινωνικά θέματα. Για δεύτερη φορά φέτος στις 13 και 14 Νοεμβρίου, διοργανώθηκε στην Στέγη, το I Am Positive , υπό την σφραγίδα του Συλλόγου Οροθετικών Ελλάδας « Θετική Φωνή». Εκτός από την κύρια συζήτηση η οποία διέθετε και ερμηνεία στην νοηματική γλώσσα, περιελάμβανε επίσης και κινηματογραφικές προβολές για σχολεία. Πρωταρχικός σκοπός ήταν η ευαισθητοποίηση και η ενημέρωση του κοινωνικού συνόλου για θέματα τα οποία θεωρούνται μέχρι και σήμερα taboo.

Η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών είναι ανοιχτή προς όλους . Δεν διαχωρίζει το κοινό της. Οι δράσεις της είναι προσεχτικά σχεδιασμένες, χωρίς να αποκλείουν από τους στόχους της, ώστε να απευθύνονται σε όλους αδιακρίτως. Όσο αφορά τον τομέα LGBTQI+ οι δράσεις της είναι πιο ενεργές και ορατές καθιστώντας την σύμμαχο σε μια κοινωνική ομάδα η οποία μέχρι και τώρα δέχεται επιθέσεις και είναι αναγκασμένη να καταπιέζεται καθημερινά. Με αυτό τον τρόπο λειτουργεί ως ένα ασφαλές περιβάλλον στο οποίο η ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα μπορεί να εκφραστεί, να προβληθεί και να «δεί» τον εαυτό της, ενώ παράλληλα προσφέρει την ευκαιρία σε όσους δεν έχουν σχέση με την ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα ή είναι φιλικά διάκειμενοι προς αυτή, να έρθουν σε μια πρώτη επαφή μέσω π.χ. θεατρικών παραστάσεων ή κινηματογραφικών προβολών, να ευαισθητοποιηθούν και να προβληματιστούν πάνω σε θέματα που μέχρι πρωτίστως είχαν ελλιπή ή καθόλου γνώση.

6.2 ΑΜΟQΑ –Αθηναϊκό Μουσείο Κουήρ Τεχνών.

Το ΑΜΟQΑ δημιουργήθηκε το 2015 και η ιδρύση του έγινε εφικτή μέσω του προγράμματος stART από το οποίο χρηματοδοτήθηκε. Μετά το πέρας της πεντάμηνης υποτροφίας, ο χώρος σήμερα λειτουργεί ως αυτοδιαχειριζόμενος. (Αθηναϊκό Μουσείο Κουήρ Τεχνών 2018: 43).

Το ΑΜΟQΑ είναι ένας υβριδικός χώρος έρευνας και προώθησης τεχνών και σπουδών πάνω στη σεξουαλικότητα και το φύλο. Φιλοξενεί βραδιές και φεστιβάλ performance, προβολές ντοκιμαντέρ για τις πολιτικές του σώματος , όπως και queer ταινιών πειραματικής φόρμας , εργαστήρια τεχνολογίας, διαλέξεις πάνω σε έμφυλα ζητήματα, παρουσιάσεις queer μουσικής και άλλα. Παράλληλα έχει ξεκινήσει το χτίσιμο ενός

ΛΟΑΤΚΙ+ αρχείου, φέρνοντας μαζί συλλογές, έργα τέχνης, ζινάκια, συνεντεύξεις, ταινίες, φωτογραφία κλπ. στην προσπάθεια να χαρτογραφηθεί η ιστορία του ελληνικού ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος. Το ΑΜΟQΑ θα ήθελε να δράσει ως χώρος συνάντησης για τη δικτύωση ερευνητών και δημιουργών που δουλεύουν πάνω στις πολιτικές του σώματος με σκοπό τη δημιουργία καινούριων projects και την ανταλλαγή ιδεών και σκέψεων. Το ΑΜΟQΑ λειτουργεί επίσης ως μια ανοιχτή πλατφόρμα όπου διάφορες ακτιβιστικές, φεμινιστικές ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογικότητες βρίσκουν ασφαλή χώρο για τις συναντήσεις τους και τις εκδηλώσεις τους. (ΑΜΟQΑ, χ.χ)

6.2.1 Παρατηρήσεις

Το Αθηναϊκό Μουσείο Κουήρ Τεχνών(ΑΜΟQΑ) δημιουργήθηκε από άτομα που ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα και απευθύνεται κυρίως σε αυτή. Πρωταρχικός του στόχος είναι να λειτουργήσει ως ένα ασφαλές περιβάλλον στο οποίο διάφορες ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογικότητες μπορούν να εκφραστούν. Το ΑΜΟQΑ φιλοδοξεί να δημιουργήσει ένα φεμινιστικό ΛΟΑΤΚΙ+ αρχείο που θα αποτελείται από συλλογές, έργα τέχνης, φωτογραφίες, ταινίες και άλλα εκφραστικά μέσα σε μια προσπάθεια να καταγράψει την ιστορία του ελληνικού ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος, κάτι το οποίο αυτή την στιγμή απουσιάζει από τον ελληνικό χώρο. Σε περίπτωση που επιτευχθεί αυτό το εγχείρημα ίσως να αποτελέσει εφαλτήριο για να γεφυρωθεί το χάσμα που χωρίζει τους κουήρ από τους ετεροφυλόφιλους, καθιστώντας τους ευκρινές μέσω των δράσεων του τις δυσκολίες και τις καθημερινές προκαταλήψεις που αντιμετωπίζει ένα άτομο που δηλώνει κουήρ στην σημερινή κοινωνία. Και πάλι όμως το ΑΜΟQΑ παραμένει ένας χώρος που δημιουργήθηκε από την ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα για την κοινότητα.

Παρ'όλο που το ΑΜΟQΑ πρόκειται για έναν αυτοδιαχειριζόμενο χώρο του οποίου τα έσοδα για την συντήρηση και την προώθηση των προγραμμάτων του μετά το πέρας της αρχικής του υποτροφίας είναι πενιχρά, εντούτοις οι δράσεις του στηρίζουν έμπρακτα την ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα της χώρας. Στους χώρους του ΑΜΟQΑ συναντιούνται ήδη δύο συλλογικότητες οι «Οικογένειες Ουράνιο Τόξο» που διεκδικούν δικαιώματα κουήρ γονεϊκότητας και οι «Υπερήφανοι Γονείς», ενώ υπάρχει και κουτί οικονομικής ενίσχυσης για τους ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσφυγες που διαμένουν αυτή την στιγμή στην χώρα . Ο χώρος επίσης είναι προσβάσιμος σε αναπηρικά αμαξίδια, ενώ προσφέρεται και διερμηνεία των εκδηλώσεων στην νοηματική.

6.3 Atopos CVC και Fluffy Library

Το 2018 στο πλαίσιο της διοργάνωσης Αθήνα Παγκόσμια Πρωτεύουσα Βιβλίου και πιο συγκεκριμένα για την ενότητα «Το βιβλίο και οι τέχνες», ο μη κερδοσκοπικός πολιτιστικός οργανισμός Atopos CVC με την υποστήριξη του Athens Culture Net- Δίκτυο Πολιτισμού του Δήμου Αθηναίων, δημιούργησε έναν χνουδωτό κόσμο του βιβλίου με την #Textme_FluffyLibrary και το #TextMe_Lab. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα δράσεων γύρω από το κείμενο, την τέχνη και την ανάγνωση που έλαβε χώρο τόσο εντός όσο και εκτός των εγκαταστάσεων του Atopos CVC, βασισμένο σε μια ιδέα και έρευνα του Βασίλη Ζηδιανάκη.(elculture.gr, χ.χ.). Η καλλιτέχνιδα Αντιγόνη Τσαγκαροπούλου σχεδίασε και υλοποίησε το Fluffy Library, το οποίο κατέλαβε όλους τους χώρους του Atopos CVC, ενσωματώνοντας μέσα στο κυρίως έργο τα περισσότερα από 2.500 βιβλία τέχνης και οπτικής κουλτούρας που αποτελούν την συλλογή του οργανισμού (Neon, χ.χ.) Επίσης η ίδια η καλλιτέχνιδα μετέφερε την προσωπική της συλλογή βιβλίων που αφορά σε ζητήματα φύλου και σεξουαλικότητας, sci-fi φεμινιστική λογοτεχνία, γυναίκες καλλιτέχνιδες, φεμινισμό και τέχνη, queer ποίηση. Το Fluffy Library επιπλέον διέθετε μια ειδική κατηγορία παιδικών queer βιβλίων, γεμάτο ανατρεπτικές ιστορίες για δυναμικά κορίτσια, αγοράκια-γοργόνες, ομοφυλόφιλα λαγουδάκια και πιγκουίνους που υιοθετούν, καθώς επίσης και τα βιβλία των Οικογενειών Ουράνιο Τόξο που αναφέρονται σε οικογένειες όλων των μορφών, λεσβίες μαμάδες, υιοθετημένα παιδιά, άτομα με αναπηρίες και οτιδήποτε δεν χωράει στο καλούπι της πυρηνικής ετεροκανονικής οικογένειας.

Στους χώρους του Fluffy Library φιλοξενήθηκε το πρώτο εργαστήρι Drag for Kids. Το εργαστήρι απευθυνόταν σε παιδιά ηλικιών 4-8 ετών τα οποία καλούνταν να διασκεδάσουν, αλλά και να έρθουν σε επαφή με έννοιες όπως είναι η συμπερίληψη, η αποδοχή, η ενσυναίσθηση και το δικαίωμα της αυτοέκφρασης μέσα από drag performances με παραμύθια, lip sync, κουκλοθέατρο, εξωγήινες και σούπερ- ηρωίδες. Στο event συμμετείχαν γνώστες queens της εγχώριας drag σκηνής, οι οποίες όλες είχαν λάβει την απαιτούμενη ψυχοεκπαίδευση στην προσέγγιση του Attachment Theory. Οι στόχοι του Drag for Kids είναι η δημιουργία ενός διαλόγου για τις έμφυλες επιτελέσεις πέρα του κοινωνικού διπόλου, δίνεται έτσι η δυνατότητα τόσο στα παιδιά αλλά και στους ενήλικες που τα συνοδεύουν να προσεγγίσουν οντότητες που δεν συναντούν στην καθημερινότητά τους, όπως είναι οι drag queens. (Μάζη, 2019)

Τέλος στους χώρους του Fluffy Library φιλοξενήθηκε και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα Genderhood. Ένα πρόγραμμα το οποίο απευθυνόταν σε παιδιά ηλικίας 4 ετών και άνω

και ως σκοπό είχε να ενημερώσει τα παιδιά απο πολύ μικρή ηλικία για την ισότητα των φύλων, τους ρόλους εξουσίας, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την πρόληψη της έμφυλης βίας. Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν είναι δανεισμένα απο τις εικαστικές τέχνες, το θέατρο και κυριώς τα παιχνίδια ρόλων. (Παπαστάμου, 2019)

6.3.1 Παρατηρήσεις

Η εντυπωσιακή εγκατάσταση Fluffy Library που φιλοξενήθηκε στους χώρους του Ατοπος CVC ήταν μια διαδραστική βιβλιοθήκη που απευθυνόταν τόσο σε μικρούς όσο και μεγάλους . Στον χώρο αυτό που δημιούργησε η καλλιτέχνη Αντιγόνη Τσαγκαροπούλου τέθηκαν θέματα όπως η ταυτότητα, το φύλο και η ανθρώπινη επικοινωνία, αναδεικνύοντας έτσι τον εκπαιδευτικό του χαρακτήρα.

Το έργο ήταν υβριδικό και συνδύαζε πολλές και διαφορετικές εμπειρίες, ενώ ταυτόχρονα προωθούσε την ανάγνωση καθώς λειτουργούσε και ως ανοιχτή βιβλιοθήκη. Επίσης στον χώρο της εγκαταστασης τελέστηκε το πρώτο Drag for Kids, δίνοντας στους επισκέπτες την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με οντότητες που δεν συναντούν στην καθημερινότητα τους. Μέσω του Drag for Kids, καθώς και των άλλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, τόσο τα παιδιά όσο και οι συνοδοί τους είχα την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με έννοιες όπως η ισότητα και τα ανθρώπινα δικαιώματα οι οποίες αν και συναντώνται στα σχολικά εγχειρίδια, εντούτοις αντιμετωπίζονται επιδερμικά και μπορεί να μην γίνονται απολύτως κατανοητές εντός της αίθουσας διδασκαλίας.

Αναμφίβολα το Fluffy Library αποτέλεσε μια πρωτότυπη και ευφάνταση εγκατάσταση, η οποία καλούσε το κοινό να το επισκεφτεί ανεξαρτήτως έμφυλης ταυτότητας και ηλικίας. Στους χώρους του ο επισκέπτης ένιωθε άνεση και ασφάλεια. Μπορούσε να χαλαρώσει, να διαβάσει αλλά και να προβληματιστεί απο τα διαφορετικά εργαστήρια και performances .

6.4 MOMus (Μητροπολιτικός Οργανισμός Μουσείων Εικαστικών Τεχνών Θεσσαλονίκης)

Ο Μητροπολιτικός Οργανισμός Μουσείων Εικαστικών Τεχνών Θεσσαλονίκης –MOMus προέκυψε από τη συνένωση τεσσάρων μουσείων/χώρων τέχνης της Θεσσαλονίκης - του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, του Μακεδονικού Μουσείου Σύγχρονης

Τέχνης, του Μουσείου Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης, του Κέντρου Σύγχρονης Τέχνης Θεσσαλονίκης- και ενός στην Αθήνα, του Μουσείου Άλεξ Μυλωνά. Πρόκειται για Οργανισμό - Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου με έδρα τη Θεσσαλονίκη και υπό την εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, του οποίου η νομική μορφή και οι σκοποί του, η διοίκηση, η οργάνωση και ζητήματα λειτουργίας των διευθύνσεων και των υπηρεσιών του περιγράφονται στον ιδρυτικό του Νόμο (4572/2018).

Ως στόχοι του Οργανισμού ορίζονται οι εξής :

- η δυναμική ανάπτυξη και προβολή των εικαστικών τεχνών, της φωτογραφίας, του βιομηχανικού και αρχιτεκτονικού σχεδιασμού,
- η δυναμική ανάπτυξη της αισθητικής καλλιέργειας ,
- η δυναμική ανάπτυξη της ιστορικής μελέτης και επιστημονικής έρευνας
- η ενίσχυση των πειραματικών και εναλλακτικών προτάσεων για τις τέχνες.

Οι παραπάνω στόχοι επιτυγχάνονται με : την συγκρότηση μουσειακών συλλογών και αρχείων, την φύλαξη και ανάδειξη των συλλογών και των αρχείων σύμφωνα με τις πιο σύγχρονες και αποτελεσματικές μουσειακές προδιαγραφές, την αρχειοθέτηση και τεκμηρίωση των συλλογών με τη βοήθεια ηλεκτρονικών μέσων, την έκθεση σε μόνιμη βάση τμημάτων όλων των συλλογών στον κατά περίπτωση κατάλληλο χώρο ή χώρους, την διοργάνωση/ συνδιοργάνωση με μουσεία και κέντρα σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα και το εξωτερικό, την χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας σε όλους τους τομείς της επικοινωνίας, την ουσιαστική συνεργασία και δικτύωση με μεγάλους πολιτιστικούς φορείς της Ελλάδας και του εξωτερικού, τη διάσωση και την ανάδειξη έργων όχι μόνο Ελλήνων αλλά και ξένων δημιουργών, την προαγωγή της καλλιτεχνικής παιδείας του κοινού , την προσβασιμότητα όλων των κοινωνικών ομάδων στις τέχνες , την οργάνωση προγραμμάτων κατάρτισης και εξειδίκευσης για το ανθρώπινο δυναμικό του Οργανισμού, την εκπόνηση και υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για σχολικές και άλλες ομάδες , την παραγωγή εντύπων και ηλεκτρονικών εκδόσεων για το κοινό και τέλος την υποστήριξη ή/και την οργάνωση παράλληλων εκδηλώσεων (διαλέξεις, συνέδρια, κινηματογραφικές προβολές, θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες, αφιερώματα διακαλλιτεχνικού και διεπιστημονικού χαρακτήρα αυτοτελώς ή σε συνδιοργάνωση με διακεκριμένους πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς φορείς στην Ελλάδα και το εξωτερικό.(MOMus, χ.χ.)

Το καλοκαίρι του 2019 από τις 7 έως τις 23 Ιουνίου του 2019 η κεντρική έκθεση εικαστικών, εργαστηρίων και performances του Thessaloniki Queer Arts Festival με τίτλο «What is Eros?» , φιλοξενήθηκε στο MOMus –Πειραματικό Κέντρο Τεχνών. Το Thessaloniki Queer Arts Festival είναι μια πρωτοβουλία που αποσκοπεί στο να μεταμορφώσει τις βαθιά ριζωμένες παρανοήσεις και προκαταλήψεις για την queer και την LGBT κοινότητα μέσω καλλιτεχνικών και πολιτισμικών πρακτικών. Το φεστιβάλ δημιουργήθηκε από τον Θωμά Διάφα και μια ομάδα εθελοντών, οι οποίοι παρέχουν σε queer καλλιτέχνες τις απαραίτητες πλατφόρμες ώστε να εξερευνήσουν τα κοινωνικό-πολιτισμικά φαινόμενα τα οποία σχετίζονται με την εμπειρική queer ταυτότητα. Η κατεύθυνση του φεστιβάλ πηγάζει από την πεποίθηση ότι η τέχνη έχει την δύναμη για να δημιουργήσει νέες διόδους επικοινωνίας και να γεφυρώσει την απόσταση μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων και ατόμων. Στόχος του Thessaloniki Queer Arts Festival (TQAF) είναι η ενθάρρυνση του διαλόγου και η ανάπτυξη εναλλακτικών μεθόδων για την αντιμετώπιση των κοινωνικών διακρίσεων (Thessaloniki Queer Arts Festival, χ.χ.)

Στην έκθεση έλαβαν μέρος 44 καλλιτέχνες από την Ελλάδα και το εξωτερικό οι οποίοι μέσα από διαφορετικά εκφραστικά μέσα όπως η ζωγραφική, η γλυπτική, η φωτογραφία, το installation και το performance διερευνούν την έννοια της ρευστότητας και της ελευθερίας , ενώ ταυτόχρονα θέτουν ζητήματα για το φύλο, την ταυτότητα και την σεξουαλικότητα στην τέχνη. (Art and Life, χ.χ.)

6.4.2 Παρατηρήσεις

Το να φιλοξενούνται διοργανώσεις όπως το Thessaloniki Queer Arts Festival σε οργανισμούς όπως το MOMus (Μητροπολιτικός Οργανισμός Μουσείων Εικαστικών Τεχνών Θεσσαλονίκης) είναι ενδεικτικό πως η κατάσταση αργά αλλά σταδιακά στον Ελληνικό χώρο έχει ξεκινήσει να αλλάζει.

Το MOMus πιστό στους αρχικούς του στόχους ένας εκ των οποίων είναι και η ενίσχυση των πειραματικών και εναλλακτικών προτάσεων για τις τέχνες καθώς και η προσβασιμότητα όλων των κοινωνικών ομάδων σε αυτή, δεν θα μπορούσε παρά να στήριξει την πρωτοβουλία αυτή.

Το καλοκαίρι του 2019 από τις 7 έως τις 23 Ιουνίου φιλοξένησε στο Πειραματικό Κέντρο Τέχνων την κεντρική έκθεση εικαστικών, εργαστηρίων και περφόρμανς από το συνολικό πρόγραμμα του φετινού Thessaloniki Queer Arts Festival. Είναι σημαντικό να φιλοξενοούνται και να στηρίζονται τέτοιου είδους εκδηλώσεις που στοχεύουν να μεταβάλλουν τις ήδη βαθιά ριζωμένες προκαταλήψεις προς την ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα μέσω καλλιτεχνικών και πολιτισμικών πρακτικών. Εκτός από τις καλλιτεχνικές και παράλληλες δράσεις των οποίων επίκεντρο είναι «τι είναι έρωσ», το Thessaloniki Queer Arts Festival (TQAF) διοργάνωσε επίσης εκπαιδευτικά σεμινάρια επιμορφώνοντας τους εκπαιδευτικούς με την εισαγωγή των LGBTQ+ θεμάτων στα τοπικά σχολεία. Η ευαισθητοποίηση της εκπαιδευτικής και σχολικής κοινότητας πάνω σε LGBTQI+ θέματα θα έπρεπε να θεωρείται αυτονόητη, παρόλη την ενημέρωση και την καλή πρόθεση όμως, ο σχολικός εκφοβισμός εξακολουθεί να υφίσταται ιδιαίτερος σε άτομα που ξεφεύγουν από την κοινωνική νόρμα. Τα εκπαιδευτικά σεμινάρια του TQAF καλούνται να καλύψουν αυτά τα κενά και την ελλιπή πληροφόρηση.

Κεφάλαιο 7

Ερωτηματολόγιο

7.1 Παρουσίαση αποτελεσμάτων ερωτηματολογίου

Χορηγήθηκε σε ηλεκτρονική μορφή ερωτηματολόγιο που προσπαθούσε να διερευνήσει τις αντιλήψεις γύρω από την σύνδεση των πολιτιστικών οργανισμών με την LGBTQI+ κοινότητα της χώρας. Το ερωτηματολόγιο αποτελείτο από 12 ερωτήματα, 5 από τα οποία αφορούσαν δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων και 7 που σχετίζονταν με πολιτιστικούς οργανισμούς. Το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από 83 άτομα τόσο ετερόφυλα όσο και από μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητας. Συγκεκριμένα από τους ερωτώμενους το 43,4% ήταν ετερόφυλοι, το 32,5% ομοφυλόφιλοι, το 19,3% αμφιφυλόφιλοι, ενώ το 4,8% εκτός δίπολου (non-binary).

Οι συμμετέχοντες σε ποσοστό 49,4% είχαν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση, το 41% ήταν κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος, το 4,8% διέθετε διδακτορικό τίτλο, ενώ μόλις το 4,8% είχε ολοκληρώσει την δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ως προς την επαγγελματική κατάσταση των ερωτωμένων, το 55,4% εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα, το 2,4% δηλώνουν ελεύθεροι επαγγελματίες, το 6,0% είναι δημόσιοι υπάλληλοι, το 9,6% άνεργοι, ενώ από 1,2% δηλώνουν αυτοεργοδοτούμενοι και εκπαιδευτικό προσωπικό αντίστοιχα.

Στην ερώτηση επισκέπτεστε συχνά χώρους πολιτισμού οι περισσότεροι ερωτώμενοι απάντησαν θετικά (57,8%). Το μουσείο Μπενάκη δεν φαίνεται να αποτελεί έναν από τους δημοφιλέστερους χώρους πολιτισμού για τους ερωτώμενους καθώς μόλις το 22,9% αναφέρει ότι το έχει επισκεφτεί. Το ίδιο και η Εθνική Πινακοθήκη με ποσοστό μόλις 14,5%, καθώς και το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης με μόλις 13,3% ποσοστό σε επισκεψιμότητα. Οι χώροι με την μεγαλύτερη επισκεψιμότητα είναι το Μουσείο Ακρόπολης με 63,9% και το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος με 62,7%. Ακολουθεί η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση με 36,1% και το Αρχαιολογικό Μουσείο με 33,7%. Τέλος το 12% δηλώνει πως έχει επισκεφτεί άλλους πολιτιστικούς οργανισμούς τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Ως προς τους λόγους επίσκεψης των χώρων αυτών, όπως φαίνεται από τις απαντήσεις ο συνηθέστερος αφορά την ψυχαγωγία (68,7%). Το 44,6% απάντησε πως επισκέφτηκε τα παραπάνω ιδρύματα για κάποια συγκεκριμένη έκθεση ή άλλου είδους καλλιτεχνική δραστηριότητα. Το 28,9% για εκπαιδευτικούς λόγους, ενώ το 3,6% για άλλους λόγους π.χ. λόγω εργασίας.

Στο ερώτημα που αναφέρεται στην στήριξη που παρέχουν οι πολιτιστικοί οργανισμοί στην ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα, φαίνεται ότι το υψηλότερο ποσοστό(39,8%) των συμμετεχόντων αισθάνεται ότι η στήριξη που παρέχεται δεν είναι επαρκής, το 31,3% δεν γνωρίζει ενώ το 28,9% θεωρεί ότι οι πολιτιστικοί οργανισμοί στην Ελλάδα στηρίζουν την LGBTQI+ κοινότητα.

Σε ερώτηση για το αν οι ερωτώμενοι γνωρίζουν κάποιο πολιτιστικό ίδρυμα το οποίο μέσω των δράσεων του να προβάλλει την ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα, οι περισσότεροι (69,9%) απάντησαν πως δεν γνωρίζουν, ενώ το 21,7 % συμπλήρωσε την Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση. Ακολουθεί με ποσοστό 3,6% το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και τέλος με ποσοστά 1,2% το Μομυς και το Θέατρο Χυτήριο.

Στην ερώτηση αν υπάρχει επαρκής εκπροσώπηση και προβολή των ΛΟΑΤΚΙ καλλιτεχνών, το 59% των συμμετεχόντων απάντησε αρνητικά, το 25,3% δεν γνωρίζει ενώ μόλις το 14,5% θεωρεί πως η ΛΟΑΤΚΙ καλλιτεχνική κοινότητα προβάλλεται επαρκώς.

Σε επόμενη ερώτηση σχετικά με το εάν τα εικαστικά και καλλιτεχνικά δρώμενα που πραγματοποιούνται στα πολιτιστικά ιδρύματα της χώρας, καλύπτουν της ανάγκες του LGBTQI+ κοινού, το 73,5% απάντησε αρνητικά, το 16,9 % θετικά και το 9,6 % δεν γνωρίζει. Η επόμενη ερώτηση αφορούσε την εκπροσώπηση και προβολή της ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητας καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου και όχι μόνο περιστασιακά. Το 94% συμφώνησε με την παραπάνω άποψη και μόλις το 4,8% παρουσιάζεται να διαφωνεί με αυτή. Αν και όπως έχουμε προαναφέρει ήδη τα μουσεία πρέπει να είναι χώροι που καταργούν τις κοινωνικές προκαταλήψεις, εντούτοις όπως παρουσιάζεται από την επόμενη ερώτηση σχετιζόμενη με την παραπάνω άποψη, φαίνεται πως δεν υπάρχει ομοφωνία στους συμμετέχοντες καθώς μόλις το 79,5% υποστηρίζει την άποψη αυτή, ενώ 20,5% τείνει να διαφωνεί.

Πλησιάζοντας προς το τέλος του ερωτηματολογίου τέθηκε και το θέμα της ασφάλειας όσον αφορά εντός τους χώρους του μουσείου. Η ερώτηση αφορούσε την ασφάλεια και την άνεση που αισθάνεται ως οντότητα εντός του οικήματος και όχι αν τηρούνται οι προβλεπόμενοι κανόνες ασφαλείας. Το 94% απάντησε θετικά, ενώ για το 3,6%

εξαρτάται από το είδος του μουσείου και που αυτό εδρεύει (π.χ. σε μια μικρή επαρχιακή πόλη).

Στην τελευταία ερώτηση , ζητήθηκε από τους ερωτώμενους μέσω πολλαπλών απαντήσεων να επιλέξουν κατά την άποψη τους με ποιους τρόπους θεωρούν πως ένα μουσείο μπορεί να προσελκύσει ως μέρος του κοινού τους μέλη της LGBTQI+ κοινότητας. Το 71,1% επέλεξε πως ένας τρόπος θα ήταν με το να εντάξει στα ήδη υπάρχοντα εκθέματα του και κομμάτια της ΛΟΑΤΚΙ+ ιστορίας της Ελλάδας, επιτυγχάνοντας έτσι την προβολή και την ορατότητα μιας κοινωνικής ομάδας ατόμων οι οποίοι για πολλά χρόνια βρίσκονταν λανθασμένα στο περιθώριο καταπιεσμένοι από τις κοινωνικές νόρμες. Το 68,7 % υποστηρίζει πως θα πρέπει να παρουσιάζονται LGBTQI+ καλλιτέχνες και η δουλειά τους. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται εκτός από ένα άνοιγμα στην κοινότητα και μια προσπάθεια να έρθει σε επαφή και το ετερόφυλο κοινό που ίσως υπό διαφορετικές συνθήκες να μην είχε την ευκαιρία. Το 53% πιστεύει πως και η διοργάνωση θεματικών εκθέσεων ταυτόχρονα με την μόνιμη συλλογή θα αποτελούσε πόλο έλξης για περισσότερα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Το 37,3% θεωρεί πως η διοργάνωση διαλέξεων με θεματολογία όσον αφορά καίρια κοινωνιολογικά ζητήματα , καθώς και οι εκδηλώσεις (26,5%) για τις παγκόσμιες ημέρες που αφορούν την κοινότητα (π.χ. ημέρα τρανς ορατότητας) μπορούν να ενταχθούν στα προγράμματα του μουσείου ώστε να προσελκύσουν την συγκεκριμένη μερίδα του κοινού.

7.2 LGBTQI+ αποτελέσματα και ποια η σχέση με τους οργανισμούς

Θα ήταν επίσης χρήσιμο να εξετάσουμε ειδικότερα πως διαμορφώνονται οι απαντήσεις των ατόμων που ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα. Φαίνεται ότι ένα σημαντικό ποσοστό (55,3%) επισκέπτονται συχνά τα μουσεία και τους χώρους πολιτισμού. Εξετάζοντας την δημοφιλή σημαντικών πολιτιστικών χώρων της Αθήνας διαπιστώνουμε ότι οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες έχουν επισκεφτεί το

Μουσείο της Ακρόπολης (78,7%) και το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (70,20%). Ακολουθεί με μεγάλη διαφορά η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση (42,6%) και το Αρχαιολογικό Μουσείο (31,9%). Τέλος, ένα μικρό ποσοστό συμμετεχόντων έχει επισκεφτεί το Μουσείο Μπενάκη (21,30%), το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης (12,8%) και την Εθνική Πινακοθήκη (14,90%).

Εκθεσή_Καλλιτεχνική_δραστηριότητα	Ψυχαγωγία	Εκπαιδευτικούς_λόγους	Άλλος
53,2%	70,2%	29,8%	2,1%

Πίνακας 1. Παρουσιάζονται οι λόγοι της επισκεψιμότητας στους πολιτιστικούς οργανισμούς.

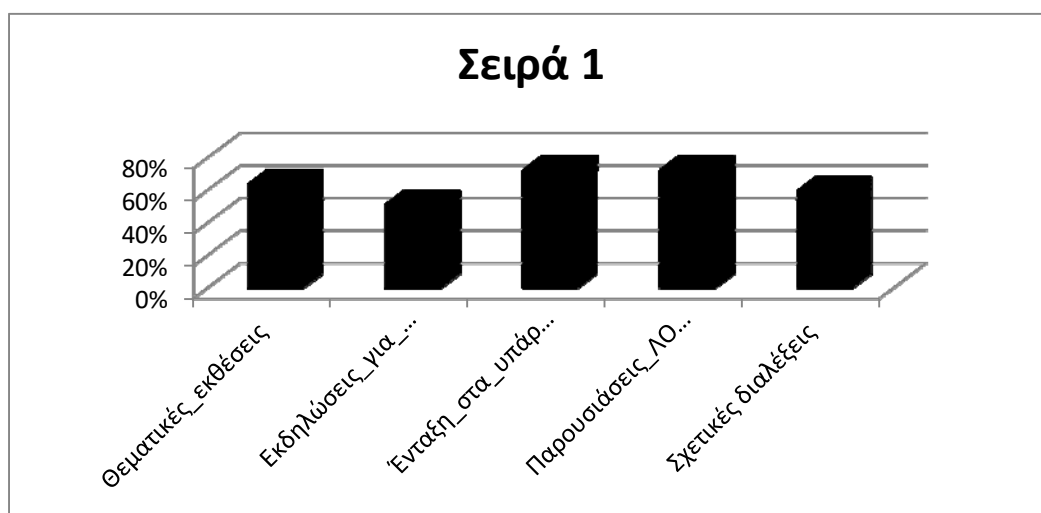
Ως προς τους βασικούς λόγους επίσκεψης των χώρων αυτών, τα άτομα που ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα, ανέφεραν ότι επισκέφτηκαν τους χώρους αυτούς κυρίως για λόγους ψυχαγωγίας (70,2%) καθώς και για να παρακολουθήσουν κάποια συγκεκριμένη έκθεση ή δραστηριότητα. (53,2%). Σε χαμηλότερη συχνότητα η επισκεψιμότητα ήταν για εκπαιδευτικούς λόγους (29,8%).

Σε ότι αφορά τις απόψεις για την στήριξη που παρέχεται από τους πολιτιστικούς οργανισμούς στην ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα, το μεγαλύτερο ποσοστό αισθάνεται πως αυτή δεν είναι επαρκής (48,9%), το 27,2% δεν γνωρίζει, ενώ το 23,4% θεωρεί ότι υπάρχει σχετική επάρκεια. Σε ερώτηση σχετική με το εάν γνωρίζουν κάποιον πολιτιστικό οργανισμό που προβάλλει την ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα, το ερωτηθέν κοινό απάντησε ως επί το πλείστον (63,8%) πως δεν γνωρίζει, το 29,8% επέλεξε την Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση, το 4,3% το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και 2,1% το MOMus στην Θεσσαλονίκη.

Στην ερώτηση για το εάν υπάρχει επαρκής εκπροσώπηση και προβολή LGBTQI+ καλλιτεχνών από τους πολιτιστικούς οργανισμούς, το 57,4% πιστεύει πως δεν υπάρχει, το 17,7% πως υπάρχει, ενώ το 25,5% δεν γνωρίζει. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 95,7% πιστεύει προς πρέπει να υπάρχει ολόχρονη εκπροσώπηση της LGBTQI+ κοινότητας και όχι σποραδική, ενώ το 4,3% διαφωνεί.

Τέλος όσο αφορά τις στρατηγικές προσέγγισης του LGBTQI+ κοινού, η ένταξη της ιστορίας του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος της Ελλάδας, καθώς και αντικειμένων που

σχετίζονται με αυτή, στα ήδη μόνιμα εκθέματα όπου αυτό είναι εφικτό, υποστηρίζεται από το 72,3% των ερωτηθέντων, μαζί με τις παρουσιάσεις ΛΟΑΤΚΙ+ καλλιτεχνών και του έργου τους. Ακολουθεί σε δημοφιλία με 63,8% η διοργάνωση θεματικών εκθέσεων. Το 51,1% υποστηρίζει ότι θα ήθελε να παρακολουθήσει κάποια εκδήλωση αφιερωμένη στις διεθνείς ημέρες που αφορούν την ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα π.χ. ημέρα τρανς ορατότητας. Τέλος το 59,9% απάντησε πως θα στήριζε την διοργάνωση διαλέξεων σχετικά με καίρια θέματα που αφορούν την κοινότητα.

Διαγράμμα 1. Τι θα έπρεπε να εντάξουν οι πολιτιστικοί οργανισμοί προκειμένου να προσελκύσουν ΛΟΑΤΚΙ κοινό.

7.2.1 Παρατηρήσεις

Τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα όπως φαίνεται επισκέπτονται συχνά μουσεία και πολιτιστικούς οργανισμούς για διαφορετικούς λόγους. Αν και οι δράσεις στην Ελλάδα είναι ελλιπείς όσο αφορά την εκπροσώπηση και προβολή της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας, ο οργανισμός που φαίνεται να έχει την μεγαλύτερη απήχηση και αποδοχή ως προς τις δράσεις του, όπως παρουσιάζεται και από το ερωτηματολόγιο, είναι η Στέγη

Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση, ενώ ακολουθούν μικρότεροι πολιτιστικοί οργανισμοί που συμβάλλουν και εκείνοι μέσω των δράσεων τους στην προβολή αυτή.

Η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα της χώρας θεωρεί τα μουσεία που δραστηριοποιούνται επί ελληνικού εδάφους gay friendly, όμως αυτό δεν είναι παντού εφικτό, ειδικότερα σε επαρχιακές πόλεις στις οποίες επικρατούν ακόμα αρκετές προκαταλήψεις και πεπαλαιωμένες αντιλήψεις ως προς κάθετι διαφορετικό, που ξεφεύγει από τα στεγανά των προκαθορισμένων κοινωνικών προτύπων και συμπεριφορών.

Παρόλο που το ερωτηθέν ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινό νιώθει πως οι ανάγκες του δεν καλύπτονται πλήρως από τους πολιτιστικούς οργανισμούς, μέσω του ερωτηματολογίου όπως διαφαίνεται, είναι πρόθυμο εντούτοις να τους υποστηρίξει εφόσον ασχοληθούν πιο ουσιαστικά και εντατικά με θέματα που απασχολούν την ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα της χώρας.

7.3. Συζήτηση

Τις τελευταίες δεκαετίες η ανάγκη για queer ενσωμάτωση στους πολιτιστικούς οργανισμούς έχει εντατικοποιηθεί σε ένα ευρύ επίπεδο. Οι πολιτιστικοί οργανισμοί ως κοινωνοί της γνώσης δεν θα μπορούσαν να απουσιάζουν από τις κοινωνικές εξελίξεις και καλούνται όχι μόνο να προσαρμοστούν αλλά και να υιοθετήσουν αυτή τη νέα κατάσταση.

Στο σημείο αυτό η αποτελεσματικότητα ενός μουσείου σχετίζεται άμεσα με την αντίληψη του κοινού για την ακεραιότητα του. Προκειμένου τα LGBTQI+ άτομα να εμπιστεύονται, να παρακολουθούν και να υποστηρίζουν μουσεία γενικά, τα ιδρύματα πρέπει να προβούν σε προγραμματικές και επιχειρησιακές επιλογές σέβομενοι τα LGBTQI+ άτομα, τις οικογένειες και τα συμφέροντά τους. Οι προσπάθειες τους για ένταξη πρέπει να είναι ορατές και συγκεκριμένες, όπως η υιοθέτηση και η δήλωση υπέρ της διαφορετικότητας ή η χρήση πολιτικής κατά των διακρίσεων. Κατά αυτό τον τρόπο τα μουσεία ενθαρρύνουν την συμπεριφορά και αποδεικνύουν ότι αξίζουν την εμπιστοσύνη των LGBTQI+ ατόμων, αναγνωρίζοντας σαφώς τα συμφέροντα των διαφόρων ακροατηρίων από το οποίο αποτελείται το κοινό τους. (Leitch et al. 2016 :4)

Από τα προαναφερόμενα παραδείγματα φαίνεται πως στις χώρες του εξωτερικού η στήριξη στην ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα δεν είναι κάτι καινούριο. Οι περισσότεροι πολιτιστικοί οργανισμοί αν δεν ασχολούνται αποκλειστικά με την ιστορία της ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητας όπως το Μουσείο Schwules* του Βερολίνου, υιοθετούν στρατηγικές που αποβλέπουν τόσο στην προβολή όσο και στην ενσωμάτωση αυτής. Συνήθως αυτό επιτυγχάνεται με την διοργάνωση εκθέσεων που αφορούν στην ιστορία της ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητας. Οι εκθέσεις μπορούν να είναι είτε περιοδικές με μορφή αφιερώματος, αφορμώμενες από γεγονότα που αφορούν την ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα όπως η έκθεση Queer British Art που διοργανώθηκε στα πλαίσια της 50^{ης} επετείου της μερικής αποποινικοποίησης της αντρικής ομοφυλοφιλίας στο Ηνωμένο Βασίλειο, είτε να αποτελούν μέρος της μόνιμης συλλογής του μουσείου. Μουσεία όπως το Museum of London που στο παρελθόν είχαν παρουσιάσει σχετικές εκθέσεις ΛΟΑΤΚΙ θεματικής, έχουν εκφράσει την επιθυμία για διατήρηση της LGBTQ θεματολογίας τόσο στις συλλογές τους όσο και στα εκθέματα τους.

Στην χώρα μας η κατάσταση βρίσκεται ακόμα σε πρώιμο στάδιο. Μεγάλοι πολιτιστικοί οργανισμοί οργανώνουν κατά καιρούς θεματικές εκθέσεις όπως η έκθεση «Έρως : από τη Θεογονία του Ησίοδου στην ύστερη αρχαιότητα» που φιλοξενήθηκε στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης. Μια από τις έννεα ενότητες της εν λόγω έκθεσης τιτλοφορούταν «Όμοιοι Έρωτες» και πραγματευόταν το ζήτημα της ομοφυλοφιλίας στην αρχαιότητα, εντούτοις όμως επειδή πρόκειται για αναπαράσταση του ερωτικού φαινομένου που περιορίζεται μόνο στις εικαστικές τέχνες, εκλείπει τελείως το στοιχείο των λεσβιακών σχέσεων και εστιάζει κυρίως στην αντρική ομοφυλοφιλία. Παρ'όλα αυτά όμως πρόκειται για μια καλή προσπάθεια των επιμελητών για μια πρώτη απεικόνιση των αντρικών ομοφυλοφιλικών σχέσεων όπως αυτές διαμορφώθηκαν στην αρχαιότητα. (Gay Super Hero, 2010)

Η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και την πρόσβαση όλων στην τέχνη, στήριξε από την αρχή της δημιουργίας της την ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητα της χώρας. Οι δράσεις της Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα εκδηλώσεων και προγραμμάτων που εκτείνονται και εκτός του χώρου στον οποίο στεγάζεται. Συμμετέχει ενεργά στο Pride, στηρίζει το LGBTQI+ Κινηματογραφικό Φεστιβάλ Outview, διοργανώνει μαζί με τον Σύλλογο «Θετική Φωνή» τα τελευταία δύο χρόνια το I Am Positive για την ευαισθητοποίηση και την ενημέρωση του κοινωνικού συνόλου για τον ιό του HIV και σε

ένα ευρύτερο πλαίσιο παραμένοντας πιστή στους πρωταρχικούς της στόχους προάγει την διαφορετικότητα και την ορατότητα όλων των κοινωνικών ομάδων.

Μια ακόμη προσπάθεια για την ανάδειξη ζητημάτων που σχετίζονται με το φύλο και την ισότητα, συναντήσαμε σε μικρότερους πολιτιστικούς οργανισμούς όπως είναι ο Atopos CVC. Μέσω του installation Fluffy Library που φιλοξένησε στους χώρους του έδωσε την ευκαιρία στο κοινό να έρθει σε επαφή με θέματα που αφορούν την ταυτότητα, το φύλο και την ανθρώπινη επικοινωνία. Ενισχύοντας τον εκπαιδευτικό του χαρακτήρα οργάνωσε για πρώτη φορά στην Ελλάδα το εκπαιδευτικό εργαστήριο Drag for Kids, δίνοντας τόσο την ευκαιρία στα παιδιά όσο και στους συνοδούς τους να έρθουν σε επαφή με οντότητες που καθημερινώς αμφισβητούνται.

Η ανάγκη για προβολή και υπάρξη ενός ασφαλούς εδάφους για την έκφραση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων έρχεται να καλυφθεί από το Αθηναϊκό Μουσείο Κούηρ Τεχνών. Ένας νεοσύστατος αυτοδιαχειριζόμενος φεμινιστικός χώρος με σεβασμό στην διαφορετικότητα, που μέσα από διάφορα εκφραστικά μέσα αποσκοπεί στην δημιουργία συζητήσεων για τρέχοντα θέματα που αντιμετωπίζει η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα της χώρας. Το ΑΜΟQΑ δημιουργήθηκε από μέλη της κοινότητας και απευθύνεται κατά κύριο λόγο σε αυτή, ενώ φιλοδοξεί στην δημιουργία ενός ΛΟΑΤΚΙ+ ιστορικού αρχείου για το πως διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε το κίνημα επί ελληνικού εδάφους.

Άλλοι πολιτιστικοί οργανισμοί όπως το MOMus παρέχουν το έδαφος σε διοργανώσεις όπως το Thessaloniki Queer Arts Festival να εκφράστουν και να προβληθούν. Το Thessaloniki Queer Arts Festival αποσκοπεί μέσω καλλιτεχνικών και πολιτισμικών πρακτικών να μεταμορφώσει τις βαθιά ριζωμένες παρανοήσεις και προκαταλήψεις για την queer και ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα της χώρας. Οι διοργανωτές του φεστιβάλ υποστηρίζουν πως η τέχνη έχει την δύναμη να δημιουργήσει νέες διόδους επικοινωνίας αλλά και να γεφυρώσει την απόσταση μεταξύ διαφορετικών ομάδων και ατόμων.

Σε μια προσπάθεια να παρουσιάσουμε το πως η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα αντιμετωπίζει τους πολιτιστικούς οργανισμούς της χώρας, χορηγήσαμε διαδικτυακά ένα ερωτηματολόγιο αποτελούμενο από 12 συνολικά ερωτήσεις. Όπως φαίνεται και από το ερωτηματολόγιο που παραθέτουμε στο παράρτημα Α, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων τόσο ετερόφυλων όσο και ατόμων που ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα της χώρας επισκέπτονται συχνά πολιτιστικά ιδρύματα

για ποικίλους λόγους. Σε σχετική ερώτηση για το εάν υπάρχει επαρκής εκπροσώπηση και προβολή της ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQI+ κοινότητας, το ερωτηθέν κοινό απάντησε είτε όχι, είτε δεν γνωρίζει. Χωρίς να διαθέτουμε το απαιτούμενο υπόβαθρο για όσους απάντησαν «δεν γνωρίζω», εικάζουμε πως είτε πρόκειται για προσωπική τους αδιαφορία, ελλιπές marketing εκ μέρους του οργανισμού, είτε όντως παρά τις εκθέσεις που διοργανώνουν κατά καιρούς μεγάλα πολιτιστικά ιδρύματα της χώρας, η ανάγκη για προβολή φαίνεται να μην είναι επαρκής ή ολοκληρωμένη ώστε να καθίσταται αυτόματα ορατή.

Ο οργανισμός που φαίνεται να έχει περισσότερη αναγνωρισιμότητα στην ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα της χώρας για την ενασχόληση του με θέματα που την αφορούν, όπως απαντήθηκε στο ερωτηματολόγιο φαίνεται να είναι η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση, στην οποία έχουμε ήδη αναφερθεί εκτενώς. Αν και το ποσοστό των ερωτηθέντων δεν εκφράζει ολιστικά την άποψη της ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητας της χώρας, είναι όμως εντούτοις ενδεικτικό για το πως τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα αντιμετωπίζουν τους πολιτιστικούς χώρους. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων θεωρεί πως δεν υπάρχει επάρκεια τόσο θεματολογικά όσο και καλλιτεχνικά, δηλαδή οι εκθέσεις και οι εκδηλώσεις που διοργανώνονται δεν έχουν ως σημείο αναφοράς τις δικές τους πραγματικότητες και τα βιώματα τους, ενώ οι καλλιτέχνες που χαρακτηρίζονται ως ΛΟΑΤΚΙ+ δεν εκπροσωπούνται επαρκώς ή καθόλου. Ομοφωνία επικρατεί ωστόσο ως προς την στάση που πρέπει να έχουν τα πολιτιστικά ιδρύματα ως προς τις κοινωνικές προκαταλήψεις και την ασφάλεια εντός του χώρου που παρέχουν. Αν και οι ερωτηθέντες τα θεωρούν ως ασφαλείς χώρους ως επί το πλείστον που καταργούν τις κοινωνικές προκαταλήψεις, αυτό δεν είναι παντού εφικτό. Πρέπει πρώτα να έχει προηγηθεί μια σειρά εκπαιδευτικών και ενημερωτικών προγραμμάτων ώστε να αντιμετωπίζουν με επαγγελματισμό και όχι προκατειλημένα τις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες από τις οποίες αποτελείται το κοινό τους.

Παρόλο που στο εξωτερικό οι δράσεις για την προσέλκυση του ΛΟΑΤΚΙ+ κοινού είναι ορατές και ευρείες, στην Ελλάδα οι δράσεις είναι περιορισμένες σε συγκεκριμένους πολιτιστικούς οργανισμούς ή εκφράζονται υπό την μορφή περιοδικών εκθέσεων. Η ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα της χώρας έχει πρώτα απ'όλα ανάγκη για αποδοχή, κατανόηση των αναγκών της και ορατότητα. Αυτό είναι κάτι που πρέπει να κατανοήσουν οι πολιτιστικοί οργανισμοί όταν σχεδιάζουν τις δράσεις και τα

προγραμμάτα τους. Πως μπορούν δηλαδή να εντάξουν στο σύνηθες κοινό τους, κοινωνικές ομάδες οι οποίες κατά κύριο λόγο αντιμετωπίζονται με προκατάληψη. Μόνο όταν αφουγκραστούν πλήρως τις ανάγκες αυτές μπορούν μέσω των προγραμματικών τους δράσεων να προσελκύσουν το ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινό. Χρειάζεται πλήρης δέσμευση, στήριξη και αφοσίωση στην ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινότητα, όχι μόνο κατά παροδικό και εφήμερο τρόπο.

Παρόλες τις παραλείψεις εκ μέρους των πολιτιστικών οργανισμών, το ΛΟΑΤΚΙ+/LGBTQI+ κοινό είναι πρόθυμο να συμμετάσχει και να υποστηρίξει τα πολιτιστικά δρώμενα, εφόσον όμως πρωτιστώς οι πολιτιστικοί οργανισμοί εντάξουν στα προγραμμάτα τους συγκεκριμένες δράσεις οι οποίες αντικατοπτρίζουν την αναγκαιότητα για αποδοχή και συμπερίληψη του διαφορετικού. Θα πρέπει δηλαδή οι πολιτιστικοί οργανισμοί να δείξουν την αφοσίωσή τους στην κοινότητα μέσα από μια σειρά προγραμμάτων σχεδιασμένων ώστε να καλύπτουν τις ανάγκες για προβολή και ένταξη μια κοινωνικής ομάδας της οποίας η μέχρι τώρα ιστορία και πορεία βρίθεται από κοινωνικούς περιορισμούς και προκαταλήψεις. Θα μπορούσαν να ακολουθήσουν μια σειρά πρακτικών που ήδη εφαρμόζονται στο εξωτερικό, όπως την συχνότερη διοργάνωση θεματικών εκθέσεων, την διοργάνωση διαλέξεων και συζητησέων με αφορμή τις παγκόσμιες ημέρες που αφορούν την ιστορία της κοινότητας, την χρήση συγκεκριμένου και ορθού λεξιλογίου ώστε να μην προκαλούν δυσφορία στα άτομα που το επισκέπτονται, ακόμα και εγκαταστάσεις που δεν είναι χωρισμένες σύμφωνα με το δίπολο αρσενικό και θηλυκό, για την μεγιστοποίηση της άνεσης και της ασφαλείας.

Κεφάλαιο 8

Συμπεράσματα

Συμπεράσματα έρευνας

Παρόλο που στο εξωτερικό η προβολή και η ενσωμάτωση LGBTQI+ ατόμων από τους πολιτιστικούς οργανισμούς, είτε ως μέρος του κοινού, είτε ως προβαλλόμενων καλλιτεχνών, είτε ως μέρος του δυναμικού είναι πλέον ευρεία και συνηθισμένη, εντούτοις στην χώρα μας φαίνεται πως αυτό δεν είναι καθολικά ακόμη εφικτό. Ο κυρίαρχος πολιτιστικός οργανισμός που στηρίζει και είναι πάντα ανοιχτός στην κοινότητα είναι η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση η οποία μέσα από τα προγράμματα της προβάλλει καλλιτέχνες, δημιουργεί συζητήσεις για καίρια προβλήματα που αφορούν την κοινότητα αλλά και όλους μας. Φυσικά υπάρχουν και μικρότεροι πολιτιστικοί οργανισμοί όπως το ΑΜΟQΑ που στοχεύει να γίνει το πρώτο μουσείο queer τεχνών και να προβάλλει την ιστορία του ΛΟΑΤΚΙ+/ LGBTQI+ κινήματος στην Ελλάδα. Ακολουθούν και άλλα ιδρύματα που είτε μέσω των εκθέσεων τους, είτε μέσω συνεργασιών δημιουργούν αυτό που θα αποκαλούσα ένα άνοιγμα προς την κοινότητα, έστω και προσωρινό. Αν και τα περισσότερα μουσεία στην Ελλάδα είναι αυτό που λέμε gay friendly χωρίς να έχει γνωστοποιηθεί κάποιο ρατσιστικό περιστατικό, εντούτοις αυτό που χρειάζεται είναι μια κοινή στρατηγική ακολουθούμενη σε τοπικό επίπεδο που να μην επιτρέπει τις διακρίσεις, που να επιμορφώνει το κοινό και να δημιουργεί το κατάλληλο έδαφος για συζητήσεις.

Αν και το ΛΟΑΤΚΙ+ κοινό επισκέπτεται συχνά πολιτιστικά ιδρύματα στην Ελλάδα, νιώθει να μην εκπροσωπείται επαρκώς, να μην μπορεί να αναγνωρίσει σε αυτά την ιστορία και την ταυτότητα του. Για αυτό το λόγο τα πολιτιστικά ιδρύματα θα μπορούσαν να υιοθετήσουν μια σειρά προγραμμάτων όπως εφαρμόζονται ήδη στο εξωτερικό που εκφράζουν και την LGBTQI+ κουλτούρα.

Κεφάλαιο 9

Επίλογος

Επίλογος

Η παρούσα πτυχιακή διατριβή ασχολήθηκε με την ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα και τη σχέση της με τους πολιτιστικούς οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Πιο αναλυτικά, παρουσιάστηκε η δράση και τα προγράμματα της Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών του ιδρύματος Ωνάση, καθώς και άλλα παραδείγματα οργανισμών που στηρίζουν την LGBTQI+ κοινότητα της χώρας. Παρουσιάστηκαν επίσης παραδείγματα εκθέσεων και οργανισμών του εξωτερικού οι οποίοι έχουν υιοθετήσει τις αναγκαίες στρατηγικές για την ομαλότερη ένταξη και ενσωμάτωση των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων.

Μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και της χρήσης ερωτηματολογίου, καταγράφηκε ενδεικτικά η υφιστάμενη κατάσταση στην Ελλάδα. Παρ'όλο που σε πόλεις του εξωτερικού η queer ενσωμάτωση πλέον φαντάζει αυτονόητη, στην Ελλάδα έχουμε ακόμα μίλια να διανύσουμε προκειμένου να καταρρίψουμε τις προκαταλήψεις και τις κοινωνικές νόρμες όσο αφορά τα πολιτιστικά ιδρύματα και τις δράσεις τους.

Όπως προκύπτει και από τα συμπεράσματα, οι ερωτώμενοι ως αντιπροσωπευτικό δείγμα της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας, είναι πρόθυμοι να υποστηρίξουν τους πολιτιστικούς οργανισμούς της χώρας, αφού πρώτα όμως νιώσουν πως υποστηρίζονται και είναι αποδεκτοί και οι ίδιοι από αυτούς.

Παράρτημα Α

Ερωτηματολόγιο

Παρατίθενται οι ερωτήσεις που απαντήθηκαν από 83 άτομα, τόσο ετερόφυλα όσο και άτομα που αντιπροσωπεύουν την LGBTQI+ κοινότητα. Εκτός από τις καθιερωμένες δημογραφικές ερωτήσεις ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν αυτές που αφορούν στην σχέση των LGBTQI+ ατόμων με τους πολιτιστικούς οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στην χώρα. Όλες οι ερωτήσεις ήταν υποχρεωτικές.

Φύλο

Σεξουαλικός προσανατολισμός

Ηλικία

Εκπαίδευση

Επάγγελμα

1. Επισκέπτεστε συχνά πολιτιστικά ιδρύματα;
2. Ποιο απο τα παρακάτω πολιτιστικά ιδρύματα επισκεφτήκατε κατά την διάρκεια των τελευταίων ετών;
3. Για ποιό λόγο επισκεφτήκατε τον συγκεκριμένο πολιτιστικό οργανισμό;
4. Πίστευετε πως οι σημερινοί πολιτιστικοί οργανισμοί στην Ελλάδα στηρίζουν την LGBTQI+ κοινότητα;

5. Γνωρίζετε κάποιο πολιτιστικό ίδρυμα το οποίο στην διάρκεια των τελευταίων ετών μέσω των δράσεων του έχει προβάλει την LGBTQI+ κοινότητα;
6. Πιστεύετε υπάρχει επαρκής εκπροσώπηση και προβολή LGBTQI+ καλλιτεχνών;
7. Πιστεύετε πως στην Ελλάδα τα εικαστικά και καλλιτεχνικά δρώμενα που πραγματοποιούνται καλύπτουν τις ανάγκες της LGBTQI+ κοινότητας;
8. Τα μουσεία πρέπει να εκπροσωπούν την κοινότητα ολόχρονα και όχι μόνο κατά την διάρκεια του μήνα Υπερηφάνειας.
9. Συμφωνείτε ότι τα μουσεία είναι χώροι που άρουν τις κοινωνικές προκαταλήψεις;
10. Νιώθετε άνεση και ασφάλεια όταν επισκέπτεστε τους χώρους ενός μουσείου;
11. Αν στην παραπάνω ερώτηση απάντησατε όχι, για ποιούς λόγους δεν αισθάνεστε ασφαλείς;

Βιβλιογραφία

Arinze, E. N., (1999), *The Role of the Museum in Society*, Georgetown

Art and Life. (χ.χ.). "What is Eros?" έκθεση του Thessaloniki Queer Arts Festival στο MOMus-Πειραματικό Κέντρο. Ανακτήθηκε από <https://www.artandlife.gr/thessaloniki/events/what-is-eros-ekthesi-toy-thessaloniki-queer-arts-festival-sto-momus-peiramatiko-kentro>. [τελευταία πρόσβαση 10 Νοεμβρίου 2019]

Αθηναϊκό Μουσείο Κουήρ Τεχνών (ΑΜΟQA). (2018). Το ΑΜΟQA διαδίδει την ομοφυλοφιλία. *Feministika*, 1, 43-47.

Athens Museum Of Queer Arts. (χ.χ.). *About*. Ανακτήθηκε από <https://amoqa.net/about>. [τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2019]

Barendrecht, L. (2017). *Queering the Museum* (Unpublished master's thesis). Utrecht University, Utrecht, Netherlands.

Basiuk, T. (27 Σεπτεμβρίου 2019). *Karol Radziszewski: Queer Archives Institute at Berlin's Gay Museum*. Ανακτήθηκε από <https://artmargins.com/karol-radziszewski-queer-archives-institute-at-berlins-gay-museum/> [τελευταία πρόσβαση 27 Νοεμβρίου 2019]

Black, G. (2014). *Το ελκυστικό μουσείο : μουσεία και επισκέπτες*. Αθήνα : Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς

Βουλβούλη, Α. (2014), *Κινήματα ΛΟΑΤ, Βιοπολιτική και Νέα Εγκληματολογία: Μια Προκαταρκτική Έρευνα στην Περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου στο Κωνσταντίνος Ν. Φελλάς, Μαργαρίτα Καψού, Επαμεινώνδας Επαμεινώνδας (επιμ.). Σεξουαλικότητες: Απόψεις, μελέτες και βιώματα στον κυπριακό και ελληνικό χώρο*. Αθήνα : Πολύχρωμος Πλανήτης

Brown, K. & Mairesse, F., (2018), The definition of the museum through its social role, *Curator The Museum Journal*

Cabinet Office,(2001), *Preventing social exclusion: report by the Social Exclusion Unit*

Culture Now. (5 Ιουνίου 2019). *Παρουσίαση του βιβλίου «Zak / Zackie Oh» στη Στέγη Ιδρύματος Ωνάση*. Ανακτήθηκε από <https://www.culturenow.gr/paroyiasia-toy-vivlioy-zak-zackie-oh-sti-stegi-idrymatos-onasi/> [τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2019]

DaMilano, C. (2007), *Museums as agents of social inclusion*, Eccom

Desvallées, A. & Mairesse F., (2009). *Βασικές έννοιες της Μουσειολογίας*, ICOM (International Council of Museums).

Διακοσάββας, Α. (2019, June 7). *Στέγη και LGBTQI+ κοινότητα: Είναι θέμα παιδείας, αλλά και ευτυχίας*. Ανακτήθηκε από http://www.lifo.gr/articles/lgbt_articles/240059/stegi-kai-lgbtqi-koinotita-einai-thema-paideias-alla-kai-eytyxias. [τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2019]

Elculture. (n.d.). *Η χνουδωτή βιβλιοθήκη Fluffy Library και το TextMe_Lab μας καλούν για αναγνώσεις στα όρια της φαντασίας*. Ανακτήθηκε από https://www.elculture.gr/blog/textme_fluffylibrary [τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2019]

Fergolja, T. (2007), *Schooling cultures: institutionalizing heteronormativity and heterosexism*, *International Journal of Inclusive Education*, 11, 147-162

Frost, S. (2008). *Secret Museums: Hidden Histories of Sex and Sexuality*. *Museums & Social Issues*, 3(1), 29-40

Fyfe, G. (2012), *Κοινωνιολογία και κοινωνικές εκφάνσεις των μουσείων στο Sharon MacDonald (επιμ.), Μουσείο και μουσειακές σπουδές : ένας πλήρης οδηγός*, Αθήνα : Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς

Gay Super Hero. (2010, January 12). *Ομοφυλοφιλία στην αρχαιότητα: η έκθεση στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης* [Web log post]. Retrieved from http://gayrightsgreece.blogspot.com/2010/01/blog-post_12.html

Hall, J. (n.d.). *Tate Britain's landmark survey of queer British art is a hymn to resistance*. Ανακτήθηκε από <https://crackmagazine.net/article/long-reads/milestone-exhibition-tate-britain-surveys-century-queer-british-art/> [τελευταία πρόσβαση 28 Νοεμβρίου 2019]

Hein, G.E., (2005). "The Role of Museums in Society: Education and Social Action," *Curator*, 48 [4], 357-363

- Hein, G.E, (2012), Μουσειακή εκπαίδευση στο Sharon MacDonald (επιμ.) *Μουσείο και μουσειακές σπουδές ένας πλήρης οδηγός*, Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς
- Heimlich, J., & Koke, J. (2008). Gay and Lesbian Visitors and Cultural Institutions: Do They Come? Do They Care? A Pilot Study. *Museums & Social Issues*, 3(1), 93-104.
- Hill, E., O'Sullivan, C., & O'Sullivan, T. (2003). *Creative Arts Marketing*. Amsterdam, Netherlands: Elsevier
- Θεοφιλόπουλος, Θ., & Παγάνης, Φ. (2019). *Η ΛΟΑΤ κοινότητα και τα μέσα ενημέρωσης: οδηγός για επαγγελματίες ΜΜΕ*. Αθήνα: Κέντρο Κοινωνικής Δράσης και Καινοτομίας.
- Koskovich. (2014). Displaying the Queer Past: Purposes, Publics, and Possibilities at the GLBT History Museum. *QED: A Journal in GLBTQ Worldmaking*, 1(2), 61.
- Leitch, C., Youngs, R., Gavigan, A., Lesperance, M., Burns, W. J., Cohen-Stratynner, B., Hansen, J. (2016). LGBTQ Welcoming Guidelines for Museums: developing a resource for the museum field. *Museums & Social Issues*, 11(2), 138-146.
- Liang-Kai, Y. (2018). *Performing Diverse Sexualities: Queer Curating or Curatorial Strategies of the Schwules Museum** (Unpublished master's thesis). Leiden University, Leiden, Netherlands.
- Μάζη, Μ. (2019) *Το πρώτο εργαστήριο Drag for Kids έγινε στην Αθήνα*. Ανακτήθηκε από <https://avmag.gr/101062/101062/> [τελευταία πρόσβαση 24 Νοεμβρίου 2019]
- Μάης, Χ. (2015). Το Απελευθερωτικό Κίνημα Ομοφυλοφίλων Ελλάδας (ΑΚΟΕ) : έμφυλες αντιστάσεις στη Μεταπολιτευτική Ελλάδα. *Εντροπία*, 5, 18-22.
- Mertens, D.,(et al.), (2008), M or F?: Gender, Identity and the Transformative Research Paradigm, *Museums & Social Issues*, 3:1, 81-92
- Middleton, M. (2017). The queer inclusive museum. *Exhibition. Exhibiting The Issues From Our Times*, 80-84.
- Mills, R., (2008), Theorizing the Queer Museum, *Museums & Social Issues*, 3 : 1, 41 – 52
- Mills, R.,(2010) *Queer is Here? Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Histories and Public Culture* στο Levin, A., K., (επιμ.) *Gender, Sexuality and Museums : a Routledge Reader*, London, England : Routledge
- MOMus. (χ.χ.). *Μητροπολιτικός Οργανισμός Μουσείων Εικαστικών Τεχνών Θεσσαλονίκης (MOMus)*. Ανακτήθηκε από <https://www.momus.gr/momus> [τελευταία πρόσβαση 10 Νοεμβρίου 2019]

Μουσουρη, Θ. (2002), Μουσεία και κοινότητες ερμηνευτών Στο Κόκκινος Γ. & Αλεξάκη, Ε. (επίμ.) *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*. Αθήνα : Μεταίχμιο

Μπαντιμαρούδης, Φ. , (2011), *Πολιτιστική επικοινωνία : Οργανισμοί, θεωρίες, μέσα*. Αθήνα : Κριτική

Neon. (n.d.). *Εκθέσεις # textme*. Ανακτήθηκε από <https://neon.org.gr/gr/exhibition/textme/> [τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2019]

Οικονόμου, Μ., (2003). *Μουσείο: Αποθήκη ή Ζωντανός Οργανισμός;*, Αθήνα

Onassis Foundation, (χ.χ.) *Diversity*. Ανακτήθηκε από <https://www.onassis.org/el/foundation/diversity> [τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2019]

Onassis Foundation. (χ.χ.). *Onassis With Pride*. Ανακτήθηκε από <http://www.onassis.org/el/foundation/diversity/onassis-pride> [τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2019]

Outview Film Festival. (2 Απριλίου 2019). *ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ: 120 OUTVIEW FILM FESTIVAL 11 - 17 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2019*. Ανακτήθηκε από <http://outview.gr/cms/deltio-tyrou-120-outview-film-festival-11-17-apriliou-2019/99987>. [τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2019]

Pabst, K., (et al.), (2016), *Towards new relations between museum and society*. Norway : ICOM

Παπαστάμου, Γ. (23 Φεβρουαρίου 2019). *Τα παιδιά μπορούν να μάθουν για την ισότητα των φύλων από πολύ μικρή ηλικία*. Ανακτήθηκε από <https://www.lifo.gr/guide/culturenews/paidi/227431/ta-paidia-mporoy-namathoyn-gia-tin-isotita-ton-fylon-apo-poly-mikri-ilikia> [τελευταία πρόσβαση 24 Νοέμβριου 2019]

Πολύχρωμο Σχολείο. (χ.χ.). Ιστοριόγραμμα των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων. Ανακτήθηκε από <https://rainbowschool.gr/wp-content/uploads/2019/01/5-gbtqi-timeline.pdf>. [τελευταία πρόσβαση 11 Νοεμβρίου 2019]

John Potvin & Dirk Gindt (2017) 'Queer British Art, 1861–1967' at Tate Britain, London, 5 April–1 October, 2017, *Visual Culture in Britain*, 18:3, 414-418

Sandell, R. (1998). Museums as Agents of Social Inclusion. *Museum Management and Curatorship*, 17(4), 401-418

Sandell, R. (2016). *Museums, Moralities and Human Rights*. Oxfordshire, England: Taylor & Francis.

Schuh, A. (2017). *Queer Representation and Inclusion within U.S. Museums* (Unpublished master's thesis). University Of Oregon , Oregon.

Σακαλη, Ο., (2017). Μουσεία και κοινό : Επαναπροσδιορίζοντας τη μουσειακή μαθησιακή εμπειρία Στο *Το παρελθόν στο παρόν*. Αθήνα : Καστανιωτης

Schwules Museum, (χ.χ.), *About Us*. Ανακτήθηκε από <https://www.schwulesmuseum.de/ueber-uns/?lang=en> [τελευταία πρόσβαση 11 Νοεμβρίου 2019]

Silverman, L. H., (2010), *The social works of museums*, New York: Routledge

Sladen, M. (12 Μαΐου 2017). *Queer British Art 1861–1967*. Ανακτήθηκε από <https://frieze.com/article/queer-british-art-1861-1967> [τελευταία πρόσβαση 28 Νοεμβρίου 2019]

Smith, K. (10 Φεβρουαρίου 2006). *Queer Is Here Opens At The Museum Of London*. Ανακτήθηκε από <https://www.culture24.org.uk/places-to-go/london/art33987>. [τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2019]

Σπηλιώστης, Κ. (11 Μαρτίου 2014). *Μια συντομότερη ιστορία του ελληνικού λεσβιακού, γκέι, αμφί, τρανς κινήματος και των διεκδικήσεών του*. Ανακτήθηκε από <https://www.kar.org.gr/2014/03/11/%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BC%CF%8C%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B7-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF/> [τελευταία πρόσβαση 1 Σεπτεμβρίου 2019]

Swedish Exhibition Agency, (2016), *Museums and Lgbtq: an analysis of how museums and other exhibitors can highlight lesbian, gay, bisexual, transgender and queer perspectives*. Swedish Exhibition Agency : Sweden.

Tate Britain. (χ.χ.). *Queer British Art 1861-1967*. Ανακτήθηκε από <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-britain/exhibition/queer-british-art-1861-1967>. [τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2019]

The Inclusion. (1 Αυγούστου 2012). *SETTING THE STAGE PART II: SOCIAL EXCLUSION AND WHY SOCIAL INCLUSION IN MUSEUMS MATTERS*. Ανακτήθηκε από <https://inclusion.com/2012/08/01/why-social-inclusion-museums-matters/> [τελευταία πρόσβαση 1 Σεπτεμβρίου 2019]

Thessaloniki Queer Arts Festival. (χ.χ.) *Σχετικά*. Ανακτήθηκε από <https://queerartsfestival.gr/el/archiki/>. [τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2019]

Truijens, B. (2016). *Gender and LGBTQ in museums* (Master's thesis, Leiden University, Leiden, Netherlands).

